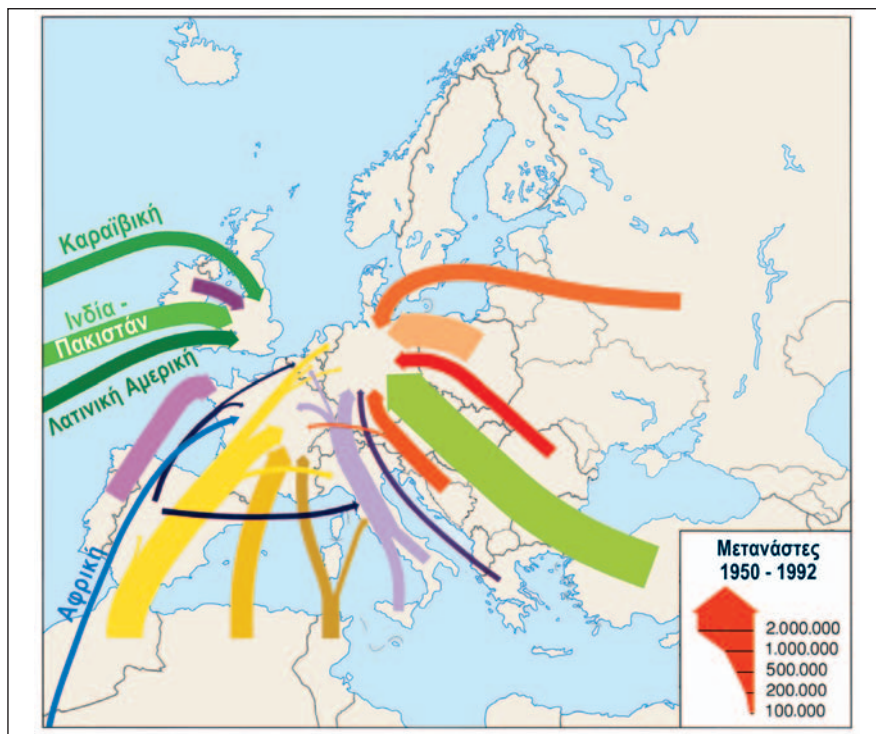

- Ο βαθμός αστικοποίησης του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γερμανίας ξεπερνά το 80%, γεγονός που σημαίνει ότι οι 8 στους 10 κατοίκους αυτών των χωρών ζουν σε μεγάλες πόλεις.
- Το Παρίσι, πρωτεύουσα της Γαλλίας, έχει 11 εκατομμύρια κατοίκους, όταν όλος ο γαλλικός πληθυσμός είναι 63 εκατομμύρια. Επομένως ο ένας στους έξι κατοίκους αυτής της μεγάλης σε έκταση χώρας ζει σε μία μόνο πόλη, την πρωτεύουσα.
- Κάτι ανάλογο συμβαίνει και στην Πορτογαλία, όπου στη Λισαβόνα ζουν 2,5 εκατομμύρια άνθρωποι, όταν όλη η χώρα έχει πληθυσμό 10,5 εκατομμύρια κατοίκους. Έτσι, μόνο στην πορτογαλική πρωτεύουσα ζει ο ένας στους τέσσερις κατοίκους της χώρας.

30.8 Χάρτης μετανάστευσης στην Ευρώπη από το 1950 έως το 1992

Τρίτο χαρακτηριστικό του ευρωπαϊκού πληθυσμού είναι το έντονο δημογραφικό πρόβλημα. Η Ευρώπη αποτελεί την περιοχή του πλανήτη όπου γεννιούνται τα λιγότερα παιδιά. Κάθε χρόνο καταγράφονται περίπου 10 γεννήσεις ανά 1.000 Ευρωπαίους, όταν στη Βόρεια Αμερική οι γεννήσεις είναι 15 και στην Αφρική 40. Λόγω της υπογεννητικότητας αναμένεται μείωση του πληθυσμού αρκετών ευρωπαϊκών χωρών στις δεκαετίες που έρχονται. Αυτό θα συμβεί γιατί η απλή αναπλήρωση του πληθυσμού μιας χώρας απαιτεί δείκτη γονιμότητας 2,1 παιδιά ανά γυναίκα, ενώ σήμερα ο μέσος ευρωπαϊκός δείκτης γονιμότητας έχει πέσει στο 1,4.

Ωστόσο, παράλληλα με τη μείωση των γεννήσεων, αυξάνεται ο μέσος όρος διάρκειας ζωής των Ευρωπαίων, αποτέλεσμα της οικονομικής ευημερίας και της προόδου της ιατρικής και της φαρμακολογίας. Το προσδόκιμο όριο ζωής των ατόμων στις αναπτυγμένες χώρες της Ευρώπης (Σουηδία, Ισλανδία, Ελβετία κ.ά.) είναι πολύ υψηλό, λίγο κάτω από τα 80 χρόνια. Η μείωση της αναλογίας των νεαρών ατόμων στον ευρωπαϊκό πληθυσμό (ως αποτέλεσμα της μείωσης των γεννήσεων) και η αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων ατόμων (ως αποτέλεσμα των καλύτερων συνθηκών ζωής κ.ά.) συνθέτουν το δημογραφικό πρόβλημα, το οποίο, με τη σειρά του, προκαλεί πολλά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Καθώς οι Ευρωπαίοι γεννούν πλέον λιγότερα παιδιά και ζουν περισσότερο, ο πληθυσμός στο σύνολό του γερνάει. Είναι εντυπωσιακό ότι η αναλογία των ηλικιωμένων ατόμων σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό της Ευρώπης είναι η μεγαλύτερη από όλες τις ηπείρους και των νεαρών ατόμων η μικρότερη.

Τέταρτο χαρακτηριστικό του ευρωπαϊκού πληθυσμού είναι η μετανάστευση. Το έντονο δημογραφικό πρόβλημα του συνόλου σχεδόν των χωρών της Ευρώπης έχει δημιουργήσει την ανάγκη εισαγωγής εργατικού δυναμικού από άλλες ηπείρους (μετανάστες). Εκτιμήσεις λένε ότι η Ευρώπη έχει ανάγκη εισαγωγής τουλάχιστον πέντε εκατομμυρίων μεταναστών κάθε χρόνο, προκειμένου να καλύψει παραγωγικές και άλλες ανάγκες της και να στηρίξει τα ασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά της συστήματα.

Σήμερα σε πολλά αναπτυγμένα ευρωπαϊκά κράτη (Γαλλία, Γερμανία, Αυστρία, Ελβετία, Σουηδία κ.ά.) ο αλλογενής πληθυσμός ξεπερνά το 10% του συνολικού πληθυσμού. Οι σημερινοί μετανάστες που ζουν στις χώρες της δυτικής και της βόρειας Ευρώπης προέρχονται κυρίως από την ανατολική Ευρώπη (π.χ. Πολωνία, Ουκρανία), τη Βαλκανική Χερσόνησο (π.χ. Αλβανία, Ρουμανία, Βουλγαρία), την Αφρική (π.χ. Αλγερία) και την Ασία (π.χ. Πακιστάν, Ινδία). Η παρουσία μεταναστών σε μια χώρα με στασιμότητα ή μείωση πληθυσμού (όπως είναι οι περισσότερες χώρες της ηπείρου μας) είναι θετική για την οικονομική της ανάπτυξη, καθώς οι μετανάστες είναι κατά κανόνα νέοι, με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισης και επομένως καταλαμβάνουν κυρίως ανεπιθύμητες για τον τοπικό πληθυσμό θέσεις. Επίσης, οι μετανάστες πληρώνοντας εισφορές στα ασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία συμβάλλουν στη συντήρησή τους, εργαζόμενοι στην καλλιέργεια και στη συλλογή των αγροτικών προϊόντων βοηθούν στο να διατηρηθεί η ζωή στην ύπαιθρο, στέλνοντας τα παιδιά τους σε σχολεία με λίγους μαθητές (τα οποία αλλιώς θα έκλειναν) συντελούν στη διατήρησή τους και γενικά δίνουν ζωτικότητα στην κοινωνία. Ορισμένοι βέβαια διαπιστώνουν και αρνητικές επιδράσεις, που έχουν σχέση με τη δυνατότητα της χώρας υποδοχής να ενσωματώσει ομαλά τους μετανάστες και να αναγνωρίσει την πολιτισμική και θρησκευτική τους ελευθερία.

Επεκτείνω τις γνώσεις μου

Η μετανάστευση στην Ευρώπη διαμέσου των αιώνων

Από την αρχαιότητα η Ευρώπη ήταν είτε τόπος αναχώρησης είτε τόπος άφιξης μεταναστών. Στην αρχαία Ελλάδα οι αποικισμοί της Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα έντονου μεταναστευτικού ρεύματος για αναζήτηση μιας καλύτερης τύχης. Επίσης, από την εποχή των μεγάλων ανακαλύψεων πολλοί Ευρωπαίοι επέλεξαν να εγκατασταθούν για καλύτερες συνθήκες ζωής σε άλλες ηπείρους (π.χ. στη Βόρεια και στη Νότια Αμερική κατά τον 16ο αιώνα, κι αργότερα στην Ωκεανία ή στην Αφρική).

Στα μέσα του 20ού αιώνα, λίγο μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, οι ανάγκες οικονομικής ανασυγκρότησης των καταστραμμένων χωρών της Ευρώπης και η φτώχεια των λαών που έβγαιναν από τη δίνη του πολέμου προκάλεσαν σημαντικό μεταναστευτικό ρεύμα από την Ισπανία, την Πορτογαλία, την Ιταλία, την Ελλάδα, την Τουρκία κ.α. προς το Βέλγιο, τη Γερμανία, την Αυστρία, τη Σουηδία κ.α.

Στις μέρες μας πολλά από τα κράτη που πριν από 50 μόλις χρόνια ήταν περιοχές προέλευσης μεταναστών (π.χ. η Ισπανία, η Ιταλία, η Ελλάδα κ.ά.) έχουν αναπτυχθεί οικονομικά και αποτελούν πλέον αυτά τις περιοχές υποδοχής μεταναστών από άλλα σημεία της Ευρώπης ή γειτονικών ηπείρων.

Αξιολογώ τι έμαθα

1. Ανάφερε τρία χαρακτηριστικά του ευρωπαϊκού πληθυσμού.
2. Χαρακτήρισε τις παρακάτω προτάσεις με το γράμμα (Σ), αν είναι σωστές, και με το γράμμα (Λ), αν είναι λανθασμένες:
  - α. Η αύξηση του μέσου όρου ζωής στην Ευρώπη είναι αποτέλεσμα ευημερίας.
  - β. Η Σκανδιναβική Χερσόνησος έχει μεγάλη πυκνότητα πληθυσμού.
  - γ. Η αναλογία νεαρών ατόμων σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό της Ευρώπης είναι η μεγαλύτερη από όλες τις ηπείρους.
  - δ. Η αστικοποίηση είναι μικρή στην ευρωπαϊκή ήπειρο, αν και το μεγαλύτερο ποσοστό των Ευρωπαίων ζει σε μεγάλες πόλεις.

Σ' αυτό το μάθημα θα μάθω

- Για τον σημερινό ελληνικό πληθυσμό και την κατανομή του στη χώρα.
- Για την εξέλιξη του ελληνικού πληθυσμού στον χρόνο.
- Για το ελληνικό δημογραφικό πρόβλημα.

Λέξεις-κλειδιά

- πυκνότητα πληθυσμού • πυραμίδα ηλικιών • δημογραφικό πρόβλημα • απογραφή • απόδημος ελληνισμός • πρόσφυγες • εσωτερική μετανάστευση • αστυφιλία • αστικοποίηση.

Συνεργάζομαι στην τάξη

- Εργαστείτε ανά δύο.
  - Παρατηρήστε στον πίνακα 31.8 (όπου καταγράφεται η εξέλιξη στον χρόνο του πληθυσμού και της έκτασης της Ελλάδας) την πυκνότητα πληθυσμού της χώρας μας το 2001. Συγκρίνετε την πυκνότητα πληθυσμού της Ελλάδας με την πυκνότητα πληθυσμού της ευρωπαϊκής ηπείρου που γνωρίσατε στο Μάθημα 29. Σε τι συμπέρασμα καταλήγεται, ότι είναι παραπλήσιες ή ότι διαφέρουν αρκετά;
  - Με τη βοήθεια του πίνακα 25.3, συγκρίνετε την πυκνότητα πληθυσμού της Ελλάδας με τις πυκνότητες πληθυσμού διάφορων ευρωπαϊκών χωρών, ιδιαίτερα της δυτικής Ευρώπης. Συμπεραίνετε ότι η χώρα μας σε σχέση με αυτές τις χώρες είναι πιο πυκνοκατοικημένη ή πιο αραιοκατοικημένη;
  - Παρατηρήστε στον πίνακα 28.5 τις πυκνότητες πληθυσμού των νομών της χώρας μας. Διαπιστώνετε ότι είναι παρόμοιες σε όλη τη χώρα ή ότι διαφέρουν αρκετά από νομό σε νομό;
- Εργαστείτε ανά ομάδες και αντλώντας γνώσεις από τα Μαθήματα 29 και 30 ανακαλύψτε χαρακτηριστικά του πληθυσμού της Ελλάδας. Κάθε ομάδα να επιλέξει και να υλοποιήσει μία από τις εργασίες που ακολουθούν.

1η εργασία: Με τη βοήθεια του πίνακα 28.5 σημειώστε παρακάτω τους πέντε πιο πυκνοκατοικημένους και τους πέντε πιο αραιοκατοικημένους νομούς της χώρας μας.

  - Οι πέντε πιο πυκνοκατοικημένοι νομοί είναι: .....
  - Οι πέντε πιο αραιοκατοικημένοι νομοί είναι: .....

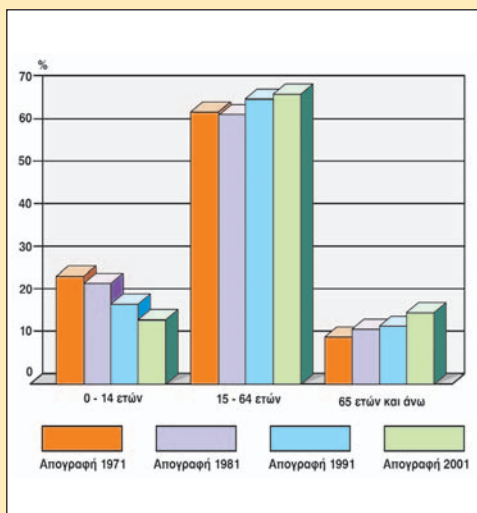
2η εργασία: Παρατηρήστε τον πίνακα 31.1. Συζητήστε στην ομάδα σχετικά με το αν ο ελληνικός πληθυσμός χαρακτηρίζεται από αστικοποίηση ή όχι. Αιτιολογήστε την άποψή σας.

Έτος	Ποσοστό % αγροτικού πληθυσμού (οικισμοί με πληθυσμό ως 2.000 κατ.)	Ποσοστό % ημιαστικού πληθυσμού (οικισμοί με πληθυσμό 2.000-10.000 κατ.)	Ποσοστό % αστικού πληθυσμού (οικισμοί με πληθυσμό πάνω από 10.000 κατ.)
1941	52,4	14,2	32,8
1961	43,8	12,9	43,3
1991	28,3	12,8	58,9

31.1 Ποσοστιαία εξέλιξη της κατανομής του ελληνικού πληθυσμού

3η εργασία:

- Παρατηρήστε την εικόνα 31.2. Τι διαπιστώνετε; .....
- Παρατηρήστε τον πίνακα 31.3. Τι διαπιστώνετε για τη φυσική αύξηση του πληθυσμού στη χώρα μας τις τελευταίες πέντε δεκαετίες; Είναι σημαντική, είναι στάσιμη ή μειώνεται συνεχώς; .....

31.2 Ποσοστιαία κατανομή του ελληνικού πληθυσμού ανά ομάδα ηλικιών

Χρονική περίοδος	1951-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000
Γενν./1.000 κατ.	19,2	17,9	15,5	11,8	9,8
Θάν./1.000 κατ.	7,2	8,1	8,7	9,1	9,5
Φυσική αύξηση (γενν.-θαν./1.000 κατ.)	12,0	9,8	6,9	2,7	0,3

31.3 Γεννήσεις και θάνατοι στον ελληνικό πληθυσμό 1950-2000

- Μελετήστε τον πίνακα 31.4. Τι παρατηρείτε; .....

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Ευρωπαϊκός μέσος όρος 2004
1,34	1,35	1,32	1,30	1,31	1,29	1,28	1,29	1,25	1,27	1,40

31.4 Γεννητικότητα των Ελλήνων (παιδιά ανά γυναίκα)

δ. Συνεκτιμώντας τις απαντήσεις των προηγούμενων ερωτήσεων θα λέγατε ότι η χώρα μας σήμερα αντιμετωπίζει δημογραφικό πρόβλημα ή όχι; Αιτιολογήστε την άποψή σας.

4η εργασία:

- α. Παρατηρήστε τον πίνακα 31.3. Από τα δεδομένα του προκύπτει ότι η φυσική αύξηση του πληθυσμού τη δεκαετία 1991-2000 ήταν μόλις 0,3%, που σημαίνει ότι ο πληθυσμός της χώρας από 10.259.900 το 1991 θα έπρεπε να έχει αυξηθεί ελάχιστα μέχρι το 2001. Όμως, με βάση την απογραφή του 2001, οι κάτοικοι της Ελλάδας ήταν 10.964.020, δηλαδή παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση, πολύ μεγαλύτερη του 0,3%. Την ίδια χρονιά απογράφηκαν στον πληθυσμό 762.191 αλλοδαποί, οι περισσότεροι από τους οποίους έφτασαν στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1990. Σημειώστε μία αιτία της αύξησης του πληθυσμού της χώρας μας κατά τη δεκαετία 1991-2001.
- β. Γνωρίζοντας ότι οι αλλοδαποί που ζουν στην Ελλάδα είναι 762.191 σε σύνολο 10.964.020 κατοίκων, υπολογίστε το επί τοις εκατό ποσοστό των αλλοδαπών στον πληθυσμό της χώρας μας.
- γ. Αναζητήστε στο Μάθημα 30 τα ποσοστά των αλλοδαπών στον πληθυσμό άλλων ευρωπαϊκών χωρών και συγκρίνετέ τα με το ποσοστό των αλλοδαπών της χώρας μας. Θα χαρακτηρίζατε τη σημερινή Ελλάδα χώρα προέλευσης ή χώρα υποδοχής μεταναστών;
3. Κάθε ομάδα, με τη σειρά (δηλαδή πρώτη η ομάδα που ανέλαβε την 1η εργασία κ.ο.κ.), να παρουσιάσει συνοπτικά στην τάξη τα αποτελέσματα της εργασίας της.

Μελετώ στο σπίτι

Η έκταση της πατρίδας μας είναι 131.957 τετραγωνικά χιλιόμετρα και ο πληθυσμός της, σύμφωνα με την απογραφή του 2001, είναι 10.964.020 κάτοικοι. Προκύπτει επομένως ότι η πυκνότητα πληθυσμού της χώρας μας είναι 83 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, δηλαδή παραπλήσια και λίγο υψηλότερη της μέσης πυκνότητας πληθυσμού της ευρωπαϊκής ηπείρου. Παρά ταύτα, η ανάγνωση των πυκνοτήτων του πληθυσμού άλλων ευρωπαϊκών χωρών (Ολλανδίας, Ιταλίας, Γαλλίας κτλ.) δείχνει πως η Ελλάδα είναι αραιοκατοικημένη σε σχέση με αυτά.

Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά της χώρας μας είναι τα εξής:

- Είναι σχετικά αραιοκατοικημένη.
- Έχει πολύ ανομοιόμορφη κατανομή του πληθυσμού.
- Παρουσιάζει υψηλό ποσοστό αστικοποίησης.
- Έχει έντονο δημογραφικό πρόβλημα.
- Φιλοξενεί σημαντικό αριθμό αλλοδαπών.

Οι αιτίες για τη σημερινή διαμόρφωση του πληθυσμού της Ελλάδας είναι πολλές και διακρίνονται σε γεωγραφικές, ιστορικές-πολιτικές και κοινωνικές-οικονομικές. Πιο αναλυτικά:

- **Γεωγραφικές:** Η πατρίδα μας έχει ορεινό ανάγλυφο, πολλά μικρά, σχετικά άγονα και άνυδρα νησιά και λιγοστές καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Όλα αυτά δυσκολεύουν τη συντήρηση μεγάλου αριθμού κατοίκων στις ορεινές και τις νησιωτικές περιοχές (ασφαλώς με μερικές εξαιρέσεις).

31.5 Ντιτρόιτ, Η.Π.Α.: Ηπειρώτες μαστόροι σε εργασίες κατασκευής σιδηροδρομικής γραμμής το 1927

31.6 Ορφανό προσφυγόπουλο στην Αθήνα μετά τη μικρασιατική καταστροφή του 1922

- Ιστορικές-πολιτικές:** Μετά το 1828, όταν οι Έλληνες απέκτησαν την ανεξαρτησία τους, δεν έζησαν ειρηνικά για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Η συμμετοχή της χώρας μας σε πολλούς τοπικούς και στους δύο παγκόσμιους πολέμους οδήγησε σε αύξηση των εδαφών της, αλλά και σε απώλειες ανθρώπινων ζωών. Με δεδομένο ότι συνήθως τα θύματα των συρράξεων είναι κυρίως νεαρά σε ηλικία άτομα, οι συνέπειες ήταν οδυνηρές για τον πληθυσμό της χώρας στη διάρκεια των δύο αιώνων της νεότερης ιστορίας της. Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η Ελλάδα υπήρξε η ευρωπαϊκή χώρα με τα περισσότερα θύματα σε σχέση με τον πληθυσμό της. Η άφιξη σχεδόν ενάμισι εκατομμυρίου Ελλήνων από τη Μικρά Ασία μετά τα δραματικά γεγονότα της μικρασιατικής καταστροφής, το 1922, συνέβαλε στην αύξηση του πληθυσμού μέσα στα όρια της χώρας, αλλά αυτό έγινε με την τραγική απώλεια των πατρογονικών εστιών των προσφύγων.
- Κοινωνικές-οικονομικές:** Για πολλές δεκαετίες μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους η οικονομία της χώρας μας στηριζόταν κυρίως στις αγροτικές δραστηριότητες και στη ναυτιλία. Η οικονομική ανέχεια και οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσης οδήγησαν πολλούς συμπατριώτες μας κατά το παρελθόν στην αναζήτηση καλύτερης ζωής μακριά από την Ελλάδα (εξωτερική μετανάστευση). Η Αίγυπτος, η Ρωσία και η Ρουμανία στο τέλος του 19ου αιώνα, οι Η.Π.Α. στις αρχές του 20ού αιώνα, η δυτική Ευρώπη (κυρίως η Γερμανία), οι Η.Π.Α., ο Καναδάς και η Αυστραλία το διάστημα 1950-1970 αποτέλεσαν τόπους υποδοχής Ελλήνων μεταναστών. Σήμερα οι απόδημοι Έλληνες υπολογίζονται παγκοσμίως σε πέντε εκατομμύρια! Με τη μετανάστευση προς το εξωτερικό η χώρα μας υπέστη για πολλές δεκαετίες αφαίμαξη του δυναμικού της, γεγονός που εξηγεί σε μεγάλο βαθμό τη σημερινή διαμόρφωση του πληθυσμού.

Το διάστημα 1950-1970, εκτός από τη μετανάστευση προς το εξωτερικό, έντονη ήταν και η εσωτερική μετανάστευση από τις αγροτικές περιοχές προς τα μεγάλα αστικά κέντρα (δηλαδή η αστυφιλία), κυρίως προς την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην αστικοποίηση του ελληνικού πληθυσμού, η οποία σήμερα κυμαίνεται σε ποσοστά αντίστοιχα της υπόλοιπης Ευρώπης.

Από το 1970 η μετανάστευση προς το εξωτερικό ανακόπηκε σημαντικά. Αντίθετα, άρχισε να καταγράφεται επιστροφή Ελλήνων μεταναστών στην πατρίδα (παλιννόστηση). Ωστόσο, παρά την ανάσχεση της μετανάστευσης προς το εξωτερικό και την παλιννόστηση στην Ελλάδα πολλών αποδήμων, παράγοντες όπως η επικράτηση του αστικού τρόπου ζωής (που δεν ευνοεί τη γέννηση πολλών παιδιών ανά οικογένεια), η αύξηση του ποσοστού των εργαζόμενων γυναικών, η αύξηση του μέσου όρου ζωής (ως αποτέλεσμα της βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου) κ.ά. προκάλεσαν μείωση των γεννήσεων και αύξηση των ηλικιωμένων ατόμων στον ελληνικό πληθυσμό, συντελώντας στα τέλη του 20ού αιώνα στην εμφάνιση του δημογραφικού προβλήματος στη χώρα μας.

Παράλληλα, η έντονη οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας τη δεκαετία 1990-2000 οδήγησε στην εμφάνιση ισχυρού μεταναστευτικού ρεύματος αλλοδαπών προς τη χώρα. Μετατράπηκε έτσι η Ελλάδα από χώρα προέλευσης σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Σήμερα οι καταγεγραμμένοι αλλοδαποί μετανάστες αποτελούν περίπου το 7% του πληθυσμού της χώρας.

31.7 Ελλάδα, Οκτώβριος 2007: αλλοδαποί μετανάστες στην Αθήνα

Επεκτείνω τις γνώσεις μου

Η αττική γη υποδέχεται τους πρόσφυγες του 1922

Στο τέλος του 2006 και στις αρχές του 2007 οργανώθηκε από το Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων έκθεση για τους πρόσφυγες της μικρασιατικής καταστροφής του 1922 που εγκαταστάθηκαν στην Αττική. Η έκθεση είχε τον τίτλο «Η αττική γη υποδέχεται τους πρόσφυγες του '22». Στο ενημερωτικό έντυπο που εκδόθηκε από το Ίδρυμα της Βουλής για την έκθεση διαβάζουμε:

«Μετά την ήττα του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία τον Αύγουστο του 1922, χιλιάδες πρόσφυγες διαπεραιώνονται στην Ελλάδα. Από τον Οκτώβριο του 1922 έως το 1925 έφτασαν και οι Έλληνες από την Ανατολική Θράκη, την κεντρική και τη νότια Μικρά Ασία. Δε γνωρίζουμε τον ακριβή αριθμό τους. Ωστόσο, το 1928 απογράφονται 1.221.849 πρόσφυγες, στους οποίους περιλαμβάνονται και όσοι είχαν έρθει παλαιότερα από τη Βουλγαρία, τη Ρωσία κ.α. Οι περισσότεροι φτάνουν σε τραγική κατάσταση. Έχουν εγκαταλείψει βιαστικά τα σπίτια τους, φέρνοντας ελάχιστα ή και κανένα κινητό αγαθό. Οι αρρώστιες και ο ψυχικός τραυματισμός τους καταβάλλουν...»

Η Αττική το 1922 δέχεται πρόσφυγες για μία ακόμη φορά. Για τη στέγασή τους δημιουργούνται 46 νέοι ή επεκτείνονται παλαιοί οικισμοί (Βύρωνα, Καισαριανή, Γλυφάδα, Νέα Σμύρνη, Καλλιθέα, Ταύρος, Λυκαβηττός, Λεωφόρος Αλεξάνδρας, Λεωφόρος Συγγρού, Νίκαια, Κορυδαλλός, Νέα Ιωνία, Δραπετσώνα, Νέα Ερυθραία, Ελληνικό, Ραφήνα, Νέα Φώκεια, Νέα Πέραμος, Ελευσίνα κ.ά.), ενώ ο πληθυσμός της Αττικής αυξάνεται κατά 68%. Αποτέλεσμα ήταν να οικιστούν οι ως τότε ακατοίκητες ή αραιοκατοικημένες περιοχές και η Αθήνα με τον Πειραιά να ενυθύν σε ένα ενιαίο αστικό συγκρότημα...»

Αξιολογώ τι έμαθα

- Αφαίρεσε από την έκταση και τον πληθυσμό της Ελλάδας την έκταση και τον πληθυσμό του νομού Αττικής και υπολόγισε την πυκνότητα του πληθυσμού για την υπόλοιπη χώρα χωρίς αυτόν τον νομό. Σημείωσε τα αποτελέσματα των υπολογισμών σου.
  - Έκταση της Ελλάδας χωρίς τον νομό Αττικής. ....
  - Πληθυσμός της Ελλάδας χωρίς τον νομό Αττικής. ....
  - Πυκνότητα πληθυσμού της Ελλάδας χωρίς τον νομό Αττικής. ....
 Σύγκρινε την πυκνότητα πληθυσμού της Ελλάδας χωρίς τον νομό Αττικής με την πυκνότητα πληθυσμού της Ελλάδας για το έτος 2001 (83 κάτ./τετρ. χλμ.). Τι διαπιστώνεις και πώς το εξηγείς; Είναι πυκνοκατοικημένη ή αραιοκατοικημένη η υπόλοιπη Ελλάδα εκτός του νομού Αττικής;
- Παρατήρησε τα δεδομένα του πίνακα 31.1. Από ποιες περιοχές πιστεύεις ότι άντλησε την αύξησή του ο αστικός πληθυσμός μεταξύ των ετών 1941-1991; Αιτιολόγησε την άποψή σου.

Έτος	Έκταση (τετρ. χλμ.)	Πληθυσμός (κάτ.)	Πυκνότητα πληθυσμού (κάτ./τετρ. χλμ.)	Σημαντικά ιστορικά γεγονότα περιόδου
1830	47.516	753.400	16	Πρωτόκολλο ανεξαρτησίας με το οποίο αναγνωρίστηκε διεθνώς η Ελλάδα ως κυρίαρχο και ανεξάρτητο κράτος, που περιλάμβανε τη Στερεά Ελλάδα και την Εύβοια, την Πελοπόννησο, τις Κυκλάδες και τις Σποράδες.
1861	47.516	1.096.810	23	
1870	50.211	1.457.894	29	Προσάρτηση το 1864 των Ιόνιων Νησιών
1889	63.606	2.187.208	34	Προσάρτηση το 1881 της Θεσσαλίας και της Άρτας
1907	63.211	2.631.952	42	Ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897
1920	129.281	5.016.889	39	<ul style="list-style-type: none"> Βαλκανικοί Πόλεμοι Προσάρτηση το 1913 της Μακεδονίας, της Ηπείρου, των νησιών του Βόρειου Αιγαίου και της Κρήτης Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος Προσάρτηση το 1920 της Θράκης Σημαντική μετανάστευση προς το εξωτερικό (κυρίως στις Η.Π.Α.) από τις αρχές του 20ού αιώνα
1928	129.281	6.204.684	48	Μικρασιατική καταστροφή το 1922 και έντονο προσφυγικό κύμα ενάμισι σχεδόν εκατομμύριο Ελλήνων από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο προς την Ελλάδα
1940	129.281	7.344.860	57	
1951	131.957	7.632.801	58	<ul style="list-style-type: none"> Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος Προσάρτηση το 1947 των Δωδεκανήσων
1961	131.957	8.388.553	64	Σημαντική μετανάστευση προς το εξωτερικό (κυρίως δυτική Ευρώπη, Η.Π.Α., Αυστραλία)
1971	131.957	8.768.641	66	
1981	131.957	9.740.417	74	
1991	131.957	10.259.900	78	
2001	131.957	10.964.020	83	

31.8 Η εξέλιξη της έκτασης και του πληθυσμού του ελληνικού κράτους από το 1830 έως το 2001

Σ' αυτό το μάθημα θα μάθω

- Για ορισμένες από τις πολιτισμικές διαφορές των Ευρωπαίων (γλώσσα, θρησκεία).
- Ότι οι πολιτισμικές διαφορές των Ευρωπαίων αποτελούν πλούτο για τον πολιτισμό της ηπείρου.
- Ότι, παρά τις διαφορές, υπάρχει μια κοινή πολιτισμική βάση στην Ευρώπη.

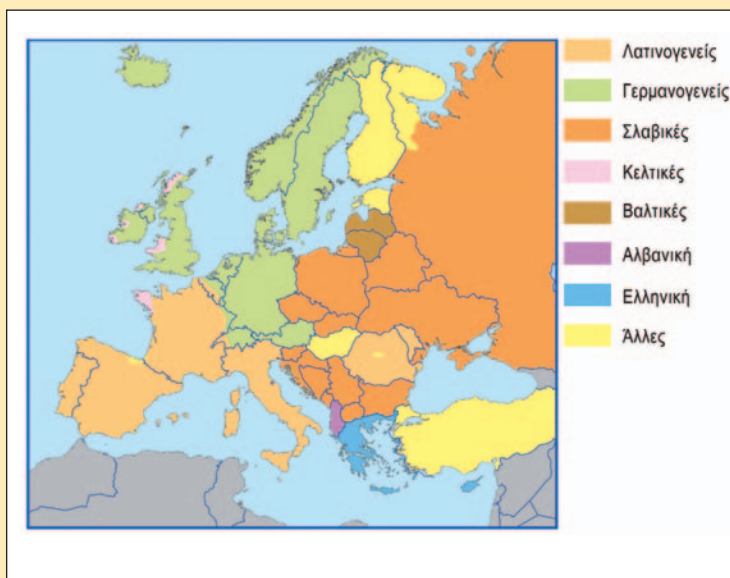
Λέξεις-κλειδιά

ορθοδοξία • καθολικισμός • προτεσταντισμός • μωαμεθανισμός • λατινικές γλώσσες • γερμανικές γλώσσες • σλαβικές γλώσσες • ανεξίτηρσκήα.

Συνεργάζομαι στην τάξη

1. Συνεργαστείτε μεταξύ σας τα παιδιά κάθε θρανίου. Μελετήστε τους χάρτες 32.1 και 32.2 και με τη βοήθεια του πολιτικού χάρτη της Ευρώπης συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα, σύμφωνα με την υπόδειξη. Στη συνέχεια απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν:

32.1 Οι γλώσσες της Ευρώπης

32.2 Οι θρησκείες της Ευρώπης

Χώρα	Καταγωγή γλώσσας	Θρησκεία
Αυστρία	Γερμανική	Χριστιανισμός-καθολικισμός
Γαλλία		
Γερμανία		
Δανία		
Ελλάδα		
Ιταλία		
Ολλανδία		
Ουγγαρία		
Πολωνία		
Ρωσία		
Σουηδία		

- α. Ποιες είναι οι τρεις κυριότερες γλωσσικές ομάδες στην Ευρώπη; .....
- β. Ποια θρησκεία κυριαρχεί στην Ευρώπη; .....

2. Εργαστείτε ανά ομάδες. Διαβάστε τα παρακάτω κείμενα και απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν:

1ο κείμενο

«Η κλιμακούμενη ένταση ανάμεσα στα στρατόπεδα των καθολικών και των προτεσταντών οδήγησε στην απροκάλυπτη σύγκρουση μεταξύ τους και στο ξέσπασμα του Τριακονταετούς Πολέμου (1618-1648), κατά τον οποίο τη Γερμανία διέτρεχαν και κατέστρεφαν οι στρατοί όλης της Ευρώπης...»

Παγκόσμιος Γεωγραφικός Άτλας, λήμμα «Γερμανία»

2ο κείμενο

«Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αποτελεί μόνο μια οντότητα γεωγραφική, πολιτική και οικονομική. Αποτελεί και έναν χώρο με κοινή πολιτισμική κληρονομιά. Ο Αισχύλος, ο Αριστοφάνης, ο Μολιέρος, ο Σαίξπηρ, ο Πλάτωνας, ο Αριστοτέλης, ο Έρασμος, ο Έγκελσος, ο Φειδίας, ο Μικελάντζελο, ο Μπετόβεν, ο Βέρντι και τόσο άλλοι είναι κοινό κτήμα όλων των Ευρωπαίων. Δεν είναι υπερβολή να ισχυριστεί κανείς ότι υπάρχει η συνειδησιακή βάση για μια ευρωπαϊκή πολιτισμική ταυτότητα. Όμως, το δεύτερο εξίσου σημαντικό χαρακτηριστικό της ευρωπαϊκής πολιτισμικής κληρονομιάς είναι η ποικιλία και η πολυμορφία της, που αποτελεί και τη δύναμή της, τη δύναμη της Ευρώπης...»

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, έκδοση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα

- α. Πώς οι ευρωπαϊκοί λαοί αντιμετώπισαν κάποιες φορές στο παρελθόν τις πολιτισμικές τους διαφορές (π.χ. όσον αφορά τη θρησκεία);*
  - β. Πώς επιχειρούν να αντιμετωπίσουν σήμερα τις πολιτισμικές τους διαφορές (όσον αφορά τη θρησκεία, τη γλώσσα, τα ήθη και έθιμα κτλ.);*
  - γ. Γιατί η πολιτισμική ποικιλία και πολυμορφία είναι δύναμη για την Ευρώπη;*
  - δ. Πώς μπορούμε να πετύχουμε την αρμονική συμβίωση με τους υπόλοιπους λαούς της Ευρώπης παρά τις πολιτισμικές μας διαφορές;*
- 3. Κάθε ομάδα να παρουσιάσει συνοπτικά στην τάξη τις απαντήσεις της στις παραπάνω ερωτήσεις. Κατόπιν συζητήστε όλοι μαζί για τις πολιτισμικές διαφορές στην Ευρώπη και πώς αυτές μπορούν να ενώνουν τους λαούς αντί να τους χωρίζουν.**

ΜΕΛΕΤΩ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

32.3 Αθήνα: Επισκέπτες στον Παρθενώνα

32.4 Βουδαπέστη: Μουσείο Τέχνης

Στην ευρωπαϊκή ήπειρο μιλιούνται αρκετές γλώσσες. Άλλες από αυτές έχουν κοινά χαρακτηριστικά και μπορούν να ενταχθούν σε μεγάλες γλωσσικές ομάδες (λατινικές, γερμανικές, σλαβικές), ενώ άλλες είναι πολύ διαφορετικές από τις υπόλοιπες και μιλιούνται από τους κατοίκους ενός μόνο κράτους ή πολύ λίγων κρατών (αλβανική, ελληνική, ουγγρική κτλ.).

Με δεδομένο ότι η γεωγραφική κατανομή των κατοίκων της Ευρώπης είναι πολύπλοκη, παρατηρείται το φαινόμενο σε όλες σχεδόν τις χώρες της ηπείρου να ζουν άνθρωποι που ανήκουν σε διαφορετικές εθνότητες και οι οποίοι μιλούν τη δική τους προγονική γλώσσα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχουν περισσότερες από μία επίσημες γλώσσες σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη (Ελβετία, Βέλγιο, Κύπρος κ.ά.). Στην Ευρωπαϊκή Ένωση οι επίσημες γλώσσες είναι 23.

Αρκετές ευρωπαϊκές γλώσσες δε μιλιούνται μόνο στα όρια της ηπείρου αλλά σε όλο τον πλανήτη (αγγλικά, γαλλικά, ισπανικά κ.ά.), απομεινάρι της εποχής των μεγάλων ανακαλύψεων και του αποικισμού των άλλων ηπείρων. Ενδεικτικά, η αγγλική γλώσσα είναι σήμερα διεθνής και αποτελεί την επίσημη γλώσσα πολλών κρατών σε διαφορετικές ηπείρους. Επίσημες γλώσσες πολλών κρατών άλλων ηπείρων αποτελούν και η γαλλική, η ισπανική (μιλιέται σε όλη σχεδόν τη Νότια και την Κεντρική Αμερική), η πορτογαλική (Βραζιλία) κ.ά.

Η ελληνική γλώσσα μιλιέται σήμερα στην Ελλάδα και στην Κύπρο, όμως η σημασία της είναι μεγάλη για τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Στην αρχαιότητα η ελληνική γλώσσα ήταν διεθνής, καθώς μιλιόταν από εκατομμύρια ανθρώπους γύρω από τη Μεσόγειο. Στα ελληνικά γράφτηκαν σπουδαία έργα του αρχαίου κόσμου, ενώ πολλοί επιστημονικοί όροι έχουν ελληνική προέλευση. Τέλος, τόσο το λατινικό όσο και το κυριλλικό αλφάβητο προέρχονται από το ελληνικό.

Όσον αφορά το θέμα της θρησκείας, οι περισσότεροι Ευρωπαίοι είναι χριστιανοί, χωρισμένοι όμως στις τρεις μεγάλες ομολογίες (ορθόδοξοι, καθολικοί, προτεστάντες) στις οποίες έχει διαιρεθεί ο χριστιανισμός, ενώ σε πολύ λίγες ευρωπαϊκές χώρες επικρατεί ο μωαμεθανισμός. Όπως συμβαίνει και με τις γλώσσες, μπορεί σε κάποιο ευρωπαϊκό κράτος να επικρατεί μια ορισμένη θρησκεία, υπάρχουν ωστόσο λίγοι ή πολλοί πολίτες που ασπάζονται άλλα θρησκευτικά δόγματα. Η θρησκευτική ελευθερία, που επιτρέπει σε κάθε άνθρωπο να πιστεύει σε όποιο θρήσκευμα θέλει (ανεξιθρησκία), είναι βασική πολιτισμική αξία της Ευρώπης.

Κατά το παρελθόν η προσπάθεια τόσων λαών για την εξασφάλιση ζωτικού χώρου σε μια μικρή σχετικά έκταση, όπως αυτή της Ευρώπης, είχε οδηγήσει σε ιδιαίτερα σκληρούς και καταστροφικούς πολέμους. Βέβαια, αρκετοί από αυτούς τους πολέμους έγιναν για πολιτισμικούς-θρησκευτικούς λόγους. Στο πέρασμα όμως των αιώνων και μέσα από τις εμπορικές σχέσεις που ανέπτυξαν οι λαοί μεταξύ τους ενισχύθηκαν και οι πολιτισμικές ανταλλαγές, με αποτέλεσμα οι διαφορετικοί λαοί της ηπείρου να μάθουν αρκετά ο ένας για τον άλλον και να αποκτήσουν κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά.

Σήμερα, παρά τις διαφορές που πάντα υπάρχουν ανάμεσα στους ευρωπαϊκούς λαούς, θα μπορούσε κάποιος να μιλήσει για έναν «ευρωπαϊκό πολιτισμό» με αρκετά κοινά στοιχεία σε ολόκληρη την ήπειρο. Ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός, ο αρχαίος ρωμαϊκός πολιτισμός, ο χριστιανισμός, ο δυτικοευρωπαϊκός ουμανιστικός πολιτισμός του 18ου και του 19ου αιώνα, ο σύγχρονος τεχνολογικός πολιτισμός είναι μερικά μόνο κομβικά σημεία που συγκροτούν τη φυσιογνωμία του κοινού ευρωπαϊκού πολιτισμού. Κοινά πολιτισμικά στοιχεία των λαών της Ευρώπης είναι επίσης το νομικό σύστημα (που προέρχεται κυρίως από το Ρωμαϊκό Δίκαιο, τους νόμους του Βυζαντίου και τη Γαλλική Επανάσταση), η θρησκευτική ελευθερία (ανεξιθρησκία), η προστασία των πολιτικών δικαιωμάτων, η ελευθερία της έκφρασης, η πρόσβαση στη γνώση και την εκπαίδευση, η απόρριψη του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων, η νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτισμικής κληρονομιάς κ.ά. Το χαμηλό ποσοστό αναλφαβητισμού, το δημοκρατικό πολίτευμα σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη, η κατοχύρωση της ισότητας των δύο φύλων είναι μερικά ακόμη χαρακτηριστικά του σημερινού κοινού πολιτισμικού υπόβαθρου των Ευρωπαίων.

Από την άλλη πλευρά, η εξαφάνιση των πολιτισμικών διαφορών φτωχαίνουν τον κόσμο μας και αλλοιώνουν τα εθνικά και φυλετικά χαρακτηριστικά των λαών. Σήμερα οι λαοί της Ευρώπης αναγνωρίζουν την ανάγκη να διατηρήσουν ζωντανά τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους, ανάγκη που εκφράζεται απερίφραστα μέσα από το σύνθημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης: «Ενωμένη στην πολυμορφία».

32.5 Πορτογαλία: παραδοσιακοί χοροί σε κεντρική πλατεία της Λισαβόνας

32.6 Ρουμανία: σχολική γιορτή

Επεκτείνω τις γνώσεις μου

Ο Παρθενώνας

Πλήθος μνημείων σε όλη την Ευρώπη αναδεικνύουν την πολιτισμική διαδρομή των λαών της ηπείρου μας. Ένα από τα σπουδαιότερα μνημεία, σε παγκόσμιο επίπεδο, είναι ο Παρθενώνας, ναός αφιερωμένος στην Αθηνά. Ο Παρθενώνας οικοδομήθηκε στην Ακρόπολη της Αθήνας από τους σπουδαιότερους αρχιτέκτονες Ικτίνο και Καλλικράτη μεταξύ των ετών 447-432 π.Χ., όταν την πόλη κυβερνούσε ο Περικλής. Ο γλυπτός διάκοσμος και το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς που κοσμούσε το εσωτερικό του Παρθενώνα αποτελούν έργα του μεγάλου γλύπτη Φειδία. Ο ναός, δωρικού ρυθμού, έχει οικοδομηθεί αποκλειστικά από πεντελικό μάρμαρο, και στις μέρες μας εκατομμύρια επισκέπτες κάθε ηλικίας από όλο τον κόσμο φτάνουν ως τον βράχο της Ακρόπολης για να δουν αυτό το μοναδικό μνημείο.

Σε πανηγυρική τελετή που έγινε τον Μάρτιο του 2007, παρουσία του Προέδρου της Δημοκρατίας Καρόλου Παπούλια και άλλων επισήμων, η Ακρόπολη ανακηρύχθηκε πρώτος σε σειρά τόπος στον κατάλογο των Μνημείων Ευρωπαϊκής Πολιτισμικής Κληρονομιάς. Σύμφωνα με τον Γάλλο υπουργό Πολιτισμού που παρέστη: «Η Ακρόπολη αξίζει να είναι ο πρώτος τόπος στον κατάλογο Μνημείων Ευρωπαϊκής Πολιτισμικής Κληρονομιάς. Αποτελεί σύμβολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της ευρωπαϊκής συνείδησης».

Το 2007 άρχισε τη λειτουργία του και το νέο Μουσείο της Ακρόπολης. Στους εντυπωσιακούς χώρους του έχουν μεταφερθεί χιλιάδες μικρά και μεγάλα γλυπτά που βρέθηκαν στον χώρο της Ακρόπολης, αριστουργήματα της τέχνης, περιμένοντας να τα θαυμάσουμε.

Αξιολογώ τι έμαθα

- Με τη βοήθεια του πίνακα της 1ης δραστηριότητας σημείωσε στη συνέχεια ποιο θρήσκευμα επικρατεί στα κράτη με γλώσσες:
    - λατινικές: .....
    - γερμανικές: .....
    - σλαβικές: .....
  - Με τη βοήθεια του ίδιου πίνακα, αλλά και των χαρτών 32.1 και 32.2 εντόπισε τρία κράτη που διαφοροποιούνται από τις περιπτώσεις της προηγούμενης ερώτησης (π.χ. έχουν γλώσσα της σλαβικής ομάδας και θρήσκευμα τον καθολικισμό).
- Για ποιους λόγους η σημασία της ελληνικής γλώσσας είναι μεγάλη για τον ευρωπαϊκό πολιτισμό;

Σ' αυτό το μάθημα θα μάθω

- Για τη γεωγραφική κατανομή των μεγάλων πόλεων στην ευρωπαϊκή ήπειρο.
- Μερικούς από τους παράγοντες που επηρέασαν τη γεωγραφική θέση μεγάλων ευρωπαϊκών πόλεων.
- Για τον σημαντικό ρόλο των μεγάλων ευρωπαϊκών πόλεων στη ζωή των κατοίκων τους.

Λέξεις-κλειδιά

- πόλεις • μεγαλουπόλεις • αστικές περιοχές • πρωτεύουσες.

Συνεργάζομαι στην τάξη

33.1 Χάρτης της Ευρώπης με πόλεις πάνω από ένα εκατομμύριο κατοίκους

Πόλη	Κράτος	Πρωτεύουσα κράτους
Μόσχα	Ρωσία	Ναι

- β.** Πόσες από τις πόλεις με πληθυσμό από ένα έως τρία εκατομμύρια κατοίκους είναι πρωτεύουσες; .....
- γ.** Πόσες από τις πόλεις με πληθυσμό από ένα έως τρία εκατομμύρια κατοίκους είναι παραθαλάσσιες; .....

3η εργασία: Διαβάστε τα παρακάτω κείμενα και απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν:

1ο κείμενο

«Η ιστορία του Λονδίνου ως πόλης και λιμανιού άρχισε με τη ρωμαϊκή κατάκτηση της Βρετανίας. Η πόλη ιδρύθηκε στην αριστερή όχθη του Τάμεση, σε μια χαλικιώδη προεξοχή που δέσποζε σε ένα εύκολο πέρασμα, στο σημείο όπου συνέκλιναν οι θαλάσσιες και χερσαίες οδοί. Αναφέρεται για πρώτη φορά από τον Τάκιτο (1ος αιώνας μ.Χ.) με την ονομασία Londinium, όταν ήταν πια σημαντική αγορά και ποτάμιο λιμάνι με μεγάλη κίνηση, τόσο ώστε οι Ρωμαίοι είχαν κτίσει κυκλικό τείχος (που διασώζεται κατά ένα μέρος έως σήμερα), αρκετά εκτεταμένο για τους χρόνους εκείνους, που περιέβαλλε το σημερινό Σίτυ...»

Εγκυκλοπαίδεια Δομή, λήμμα «Λονδίνο»

1. Εργαστείτε ανά ομάδες. Κάθε ομάδα να επιλέξει και να υλοποιήσει μία από τις εργασίες που ακολουθούν.

1η εργασία:

α. Αναζητήστε στον χάρτη των μεγάλων πόλεων της Ευρώπης (εικόνα 33.1) τις πόλεις με πληθυσμό πάνω από τρία εκατομμύρια κατοίκους και συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα, σύμφωνα με την υπόδειξη.

β. Παρατηρώντας τον ίδιο χάρτη, βρείτε χαρακτηριστικά που έχουν οι μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις με πληθυσμό πάνω από τρία εκατομμύρια κατοίκους. Για παράδειγμα, αν βρίσκονται κοντά στη θάλασσα ή στο εσωτερικό της χώρας, σε πεδιάδα ή σε ορεινά σημεία, αν είναι πρωτεύουσες κρατών ή όχι κτλ.

γ. Σε ποια περιοχή της Ευρώπης (δυτική, νότια, κεντρική κτλ.) δεν υπάρχουν μεγάλες πόλεις με πληθυσμό πάνω από τρία εκατομμύρια κατοίκους; Πώς το εξηγείτε;

2η εργασία: Αναζητήστε στον χάρτη των μεγάλων πόλεων της Ευρώπης (εικόνα 33.1) τις πόλεις με πληθυσμό από ένα έως τρία εκατομμύρια κατοίκους.

α. Πόσες πόλεις επισημάνετε;

2ο κείμενο

«Πρωτεύουσα και μεγαλύτερη πόλη του Ηνωμένου Βασιλείου είναι το Λονδίνο, το οποίο βρίσκεται στη νοτιοδυτική Αγγλία, πάνω στον μεσημβρινό του Γκρίνουιτς, και διασχίζεται από τον ποταμό Τάμεση. Από διοικητική άποψη αποτελείται από τρεις ενότητες: α) την παλαιά πόλη (τη γνωστή και ως Σίτυ), β) το εσωτερικό Λονδίνο (που περιβάλλει την παλαιά πόλη) και γ) το περιφερειακό Λονδίνο (που περιβάλλει το εσωτερικό Λονδίνο). Συνολικά το πολεοδομικό συγκρότημα απαρτίζεται από 32 δήμους. Η πόλη έχει έντονη οικονομική ζωή και αποτελεί έδρα μεγάλων τραπεζών και εταιρειών (ιδιαίτερα η περιοχή του Σίτυ)...»

Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, λήμμα «Ηνωμένο Βασίλειο»

- α. Πόσους αιώνες ιστορίας έχει το Λονδίνο; .....
  - β. Από ποιους ιδρύθηκε και με ποιο κριτήριο; .....
  - γ. Σε πόσα τμήματα χωρίζεται αυτή η ευρωπαϊκή μεγαλούπολη; .....
  - δ. Με δεδομένο ότι και άλλες ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις έχουν μακράιωνα ιστορία (Αθήνα, Ρώμη κ.ά.), περιμένετε να διακρίνονται και αυτές σε τμήματα με παρόμοιο τρόπο όπως το Λονδίνο; .....
  - ε. Ποια είναι σήμερα η φυσιογνωμία του Σίτυ, της αρχικής πόλης του Λονδίνου; .....
2. Κάθε ομάδα να παρουσιάσει στην τάξη τα αποτελέσματα της εργασίας της. Κατόπιν συζητήστε όλοι μαζί για τη σημασία των ευρωπαϊκών πόλεων στη ζωή των κατοίκων της ηπείρου.

ΜΕΛΕΤΩ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

Ένα από τα χαρακτηριστικά του ευρωπαϊκού πληθυσμού είναι η υψηλή αστικοποίηση. Παρά ταύτα, η Ευρώπη έχει λίγες μεγαλουπόλεις με πληθυσμό πάνω από τρία εκατομμύρια κατοίκους. Έχει όμως αρκετές πόλεις με πληθυσμό πάνω από ένα εκατομμύριο κατοίκους και επίσης σημαντικές συγκεντρώσεις πληθυσμού (αστικά κέντρα) σε γειτονικές-κοντινές πόλεις με τις οποίες λειτουργούν ως ενιαίο σύνολο (Αθήνα-Πειραιάς στην Ελλάδα, περιοχή Ρουρ στη Γερμανία, περιοχή Ράντσταντ στην Ολλανδία, ευρύτερο Λονδίνο στο Ηνωμένο Βασίλειο κ.ά.). Η Μόσχα, το Λονδίνο, η Κωνσταντινούπολη και το Παρίσι είναι οι τέσσερις μεγαλύτερες σε πληθυσμό πόλεις της Ευρώπης. Ο πληθυσμός καθεμίας από αυτές φτάνει ή ξεπερνά τον πληθυσμό της χώρας μας!

Μελετώντας σχετικούς χάρτες μπορούμε εύκολα να διαπιστώσουμε ότι η συντριπτική πλειονότητα των μεγάλων ευρωπαϊκών πόλεων είναι πρωτεύουσες κρατών. Αυτό είναι φυσικό, αφού οι πρωτεύουσες κρατών αποτελούν σημαντικά οικονομικά κέντρα και προσελκύουν κατοίκους από την υπόλοιπη χώρα.

Επίσης, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι οι μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις βρίσκονται κυρίως:

- κοντά στη θάλασσα, αποτελώντας σημαντικά λιμάνια·
- στις όχθες ποταμών·
- σε περιοχές με μεγάλη βιομηχανική ανάπτυξη·
- σε πεδιάδες.

Ιστορικά, οι πρώτες πόλεις που δημιουργήθηκαν στην ευρωπαϊκή ήπειρο ήταν οι πόλεις-κράτη της αρχαίας Ελλάδας. Με χρονολογική σειρά, η Αθήνα της κλασικής περιόδου, η Ρώμη στην ακμή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και η Κωνσταντινούπολη στην ακμή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ήταν οι μοναδικές ευρωπαϊκές πόλεις με πληθυσμό εκατοντάδες χιλιάδες κατοίκους για διάστημα αρκετών αιώνων. Αυτό σημαίνει ότι οι περισσότερες ευρωπαϊκές πόλεις μετρούν μεν εκατοντάδες χρόνια παρουσίας, για μεγάλη όμως περίοδο της ιστορίας τους παρέμειναν μικρές σε πληθυσμό. Το Λονδίνο, για παράδειγμα, που σήμερα αριθμεί σχεδόν 12 εκατομμύρια κατοίκους, τους πρώτους αιώνες από την ίδρυσή του είχε 20.000 περίπου κατοίκους ενώ έως τον Μεσαίωνα δεν ξεπερνούσε τους 50.000 κατοίκους. Το ίδιο συνέβη και με το Παρίσι, το Βερολίνο και άλλες πόλεις.

Αυτό που πρέπει να γνωρίζουμε είναι ότι κατά το παρελθόν βασικό κριτήριο για την ίδρυση μιας πόλης αποτελούσε η ασφάλεια των κατοίκων της. Έτσι, αρκετές ευρωπαϊκές πόλεις ιδρύθηκαν σε νησιά ποταμών (π.χ. το Παρίσι), στο κέντρο λιμνών (π.χ. η Στοκχόλμη), σε υψώματα (π.χ. η Αθήνα, η Ρώμη), σε κλειστές καμπύλες ποταμών (π.χ. η Βέρνη) κτλ.

Μια άλλη, πολύ μεγάλη κατηγορία πόλεων είναι αυτές που ξεκίνησαν τη ζωή τους ως ρωμαϊκά φρούρια (π.χ. το Λονδίνο, η Κολωνία κ.ά.). Με δεδομένο ότι ο ρωμαϊκός στρατός ήταν πολύ ισχυρός, το κριτήριο

33.2 Παρίσι: το ιστορικό κέντρο της πόλης (La Sιtε) σε νησί του ποταμού Σκουάνα

33.3 Λονδίνο: ο «Τροχός της Χιλιετίας»

33.4 Ρώμη: Κολοσσαίο

για την κατασκευή των φρουρίων δεν ήταν τόσο η ασφάλεια όσο ο έλεγχος των συγκοινωνιών και της οικονομίας των κατακτημένων λαών από τους Ρωμαίους. Έτσι, τα φρούρια κτίζονταν σε πεδινά σημεία ή στις όχθες ποταμών (π.χ. του Ρήνου, του Δούναβη κ.ά.) και στο πέρασμα των χρόνων εξελίχθηκαν σε πόλεις.

Οι ευρωπαϊκές πόλεις παρέμειναν μικρές σε πληθυσμό μέχρι και τις αρχές του 18ου αιώνα. Είναι χαρακτηριστικό ότι εκείνη την εποχή μόλις το 10% των Ευρωπαίων ζούσε σε αστικές περιοχές, όταν σήμερα το αντίστοιχο ποσοστό ξεπερνά το 75%.

Από τα μέσα του 18ου αιώνα η γοργή ανάπτυξη της βιομηχανίας και η χειροτέρευση της ζωής στην ύπαιθρο οδήγησαν πολλούς Ευρωπαίους στην εγκατάλειψη των αγροτικών περιοχών και στην αναζήτηση εργασίας στις βιομηχανικές περιοχές. Νέες πόλεις αναπτύχθηκαν τότε κοντά

στα εργοστάσια, τα οποία βρίσκονταν σε περιοχές με κοιτάσματα γαιανθράκων, απαραίτητου καυσίμου για την κίνηση των μηχανών, ή κοντά σε ποτάμια και λιμάνια, ώστε να είναι ευκολότερη η μεταφορά των πρώτων υλών ή των προϊόντων.

Εξαιτίας του γεγονότος ότι οι ευρωπαϊκές πόλεις ξεκίνησαν κάποτε τη ζωή τους ως μικροί οικισμοί και στο πέρασμα του χρόνου επεκτείνονταν συνεχώς, καθώς αυξανόταν ο πληθυσμός τους, είναι αναμενόμενο οι σημερινές ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις να μην είναι ομοιόμορφες σε όλα τα τμήματά τους. Πιο συγκεκριμένα, στις ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις κατά κανόνα διακρίνουμε:

- το ιστορικό κέντρο, δηλαδή τον αρχικό πυρήνα της πόλης, όπου η οικονομική ζωή είναι αρκετά σημαντική, αφού η περιοχή αποτελεί συνήθως τουριστικό πόλο έλξης, αλλά και έδρα επιχειρήσεων, κυβερνητικών υπηρεσιών κτλ.
- τις περιφερειακές συνοικίες γύρω από το ιστορικό κέντρο, όπου κατοικούν κυρίως άνθρωποι μεσαίων εισοδημάτων
- τον δακτύλιο των απομακρυσμένων από το ιστορικό κέντρο προαστίων, στα οποία κατοικούν άνθρωποι με διαφορετικού ύψους εισοδήματα, ανάλογα με την περιοχή.

Σήμερα οι ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις αποτελούν ανθρώπινα δημιουργήματα γιγαντιαίων διαστάσεων, που επηρεάζουν τη ζωή και τις δραστηριότητες τόσο των κατοίκων τους όσο και των κατοίκων άλλων κοντινών μικρών πόλεων (μέσα από σχέσεις αλληλεξάρτησης και αλληλοσυμπλήρωσης των μικρών πόλεων με τη μεγαλούπολη).

Εκτός από οικονομικά κέντρα, οι ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις και ιδιαίτερα οι πρωτεύουσες κρατών αποτελούν σημαντικά πολιτιστικά κέντρα. Μνημεία, μουσεία, καλλιτεχνικά δρώμενα κ.ά. αναδεικνύουν την ιστορία και τον πολιτισμό τόσο των μεγάλων πόλεων όσο και των κρατών, καθώς επίσης τον τρόπο σκέψης και έκφρασης των κατοίκων και τις προτιμήσεις τους. Λέγεται μάλιστα (ίσως κάπως υπερβολικά) πως, αν κάποιος επισκεφθεί την πρωτεύουσα μιας ευρωπαϊκής χώρας, είναι σαν να έμαθε τα πάντα γι' αυτή τη χώρα.

Επεκτείνω τις γνώσεις μου

Περιβαλλοντικά προβλήματα των μεγαλουπόλεων

Σχεδόν ο μισός πληθυσμός της Γης ζει σε πόλεις. Περισσότερες από 400 πόλεις σε όλο τον κόσμο έχουν πάνω από ένα εκατομμύριο κατοίκους η καθεμιά. Περίπου 20 από αυτές έχουν πληθυσμό πάνω από 10 εκατομμύρια η καθεμιά και τέσσερις από αυτές βρίσκονται στην Ευρώπη.

Η βιομηχανική επανάσταση, που ξεκίνησε γύρω στο 1750 από το Ηνωμένο Βασίλειο, συντέλεσε στην ταχύτερη αύξηση του πληθυσμού των πόλεων. Το Λονδίνο, για παράδειγμα, είχε το 1800 ένα περίπου εκατομμύριο κατοίκους, ενώ το 1900, μέσα σε 100 μόλις χρόνια, ο πληθυσμός του άγγιζε τα επτά εκατομμύρια!

Οι σημερινές μεγαλουπόλεις, εξαπλωμένες σε μεγάλη έκταση, ενσωματώνουν πολλές φορές μικρότερες γειτονικές πόλεις και αποτελούν μαζί μ' αυτές ένα γιγάντιο τεχνητό οικοσύστημα. Πέρα από τις ωφέλειες που προσφέρουν, οι μεγαλουπόλεις επιβαρύνουν και υποβαθμίζουν έντονα το περιβάλλον, προκαλώντας προβλήματα στην καθημερινή ζωή των κατοίκων τους. Η ηχορύπανση, το κυκλοφοριακό, η ρύπανση του αέρα, η αλλοίωση του τοπίου, η καταστροφή βιότοπων, τα απορρίμματα είναι μερικά από τα πολλά περιβαλλοντικά ζητήματα που αφορούν τη ζωή στις πόλεις και απαιτούν λύση.

Αξιολογώ τι έμαθα

1. Γιατί, αν και η Ευρώπη είναι μία από τις πιο αστικοποιημένες περιοχές του πλανήτη, λίγες μόνο πόλεις της έχουν πληθυσμό περισσότερο από τρία εκατομμύρια κατοίκους;
2. Αντιστοιχίστε τις μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις (1η στήλη) με τα κράτη στα οποία ανήκουν (2η στήλη):

1. Αγία Πετρούπολη	α. Ουκρανία
2. Κίεβο	β. Πορτογαλία
3. Βαλένθια	γ. Ηνωμένο Βασίλειο
4. Λίβερπουλ	δ. Ισπανία
5. Πόρτο	ε. Ρωσία

Σ' αυτό το μάθημα θα μάθω

- Ποιες είναι οι μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις.
- Ποια είναι η κατανομή τους στον χώρο.

Λέξεις-κλειδιά

αστυφιλία • πρωτεύουσα • πόλη • οικισμός.

Συνεργάζομαι στην τάξη

1. Εργαστείτε ανά ομάδες.
  - α. Στον πίνακα 34.1 καταγράφονται οι 15 μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις και η πληθυσμιακή τους εξέλιξη μεταξύ των ετών 1961-2001.
    - Με τη βοήθεια του πολιτικού χάρτη της Ελλάδας (εικόνα 2.1) και αντλώντας πληροφορίες από το Μάθημα 28, επισημάνετε ένα κοινό χαρακτηριστικό που έχουν όλες σχεδόν οι 15 μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις.
    - Επισημάνετε ένα κοινό χαρακτηριστικό που έχουν οι περισσότερες από τις 10 μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις.
    - Ποια από τις 5 μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις αύξησε υπερβολικά τον αριθμό των κατοίκων της στο διάστημα 1961-1981; Μπορείτε να δώσετε μια εξήγηση γι' αυτό; (Αντλήστε πληροφορίες από το Μάθημα 31.)
  - β. Κατά τη γνώμη σας, πώς επηρεάζει μια μεγάλη πόλη τις γειτονικές της περιοχές; Σημειώστε την άποψή σας. (Μπορείτε να σκεφτείτε, π.χ., την πρωτεύουσα του νομού στον οποίο κατοικείτε ή μια άλλη μεγάλη ελληνική πόλη.)

Πόλη	1961	1971	1981	1991	2001
Αθήνα*	1.852.709	2.540.241	3.028.245	3.072.922	3.172.006
Θεσσαλονίκη*	380.648	557.360	706.180	749.048	794.330
Πάτρα*	103.985	120.847	154.596	170.452	190.884
Ηράκλειο*	69.983	84.710	110.958	126.907	150.253
Λάρισα	55.391	72.336	102.426	113.426	126.076
Βόλος*	81.072	88.096	107.751	116.031	120.480
Αχαρνές (Μενίδι)	11.290	24.621	41.068	61.352	75.341
Ιωάννινα*	34.997	40.130	53.279	68.072	70.203
Χανιά*	50.789	53.026	64.740	72.092	68.514
Καβάλα	44.517	46.234	56.705	58.025	64.293
Χαλκίδα*	24.745	36.300	53.806	62.837	62.230
Καλαμάτα*	41.340	40.402	44.920	47.641	60.709
Αργίριο*	33.281	41.794	46.568	52.896	59.305
Λαμία	21.509	37.872	41.846	43.898	58.601
Κατερίνη*	30.095	30.512	39.895	48.021	56.434

34.1 Οι 15 μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις και η εξέλιξη του πληθυσμού τους

(* πολεοδομικό συγκρότημα. Στην περίπτωση της Αθήνας, στο πολεοδομικό της συγκρότημα περιλαμβάνεται και ο πληθυσμός του Πειραιά.)

- γ. Παρατηρήστε τις εικόνες 34.2 και 34.3 και διαβάστε τα σχόλιά τους. Ποια είναι η δική σας άποψη;

34.2 Πριν από μερικά χρόνια ο γελοιογράφος ΚΥΡ σατίριζε την Αθήνα του μέλλοντος.

34.3 Συνθήκες καθημερινής ζωής στην Αθήνα του σήμερα. Ο ΚΥΡ επαληθεύτηκε.

2. Παρουσιάστε συνοπτικά στην τάξη τις απαντήσεις σας και κατόπιν συζητήστε όλοι μαζί για τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της ζωής σε μια ελληνική μεγάλη πόλη όπως, για παράδειγμα, την Αθήνα ή τη Θεσσαλονίκη.

ΜΕΛΕΤΩ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

Ένα από τα χαρακτηριστικά του ελληνικού πληθυσμού που γνωρίσαμε σε προηγούμενο μάθημα είναι το υψηλό ποσοστό αστικοποίησης. Στο ξεκίνημα του 21ου αιώνα, περίπου έξι στους δέκα κατοίκους της χώρας μας ζουν σε πόλεις, δηλαδή σε οικισμούς με πληθυσμό πάνω από 10.000 κατοίκους. Η αναλογία αυτή δεν είναι μεγάλη για τα ευρωπαϊκά δεδομένα, αν σκεφτούμε ότι υπάρχουν κράτη με αστικοποίηση που αγγίζει το 80% ή και παραπάνω (Ηνωμένο Βασίλειο, Γερμανία κ.ά.). Ωστόσο, η αναλογία αυτή είναι σημαντική για τα δεδομένα της χώρας μας, αν σκεφτούμε ότι:

- πριν από λίγες δεκαετίες ο ελληνικός πληθυσμός κατοικούσε κυρίως σε αγροτικές περιοχές·
- η κατανομή του πληθυσμού είναι ανομοιόμορφη και υπάρχουν περιοχές αρκετά αραιοκατοικημένες.

Μελετώντας χάρτες και στατιστικά δεδομένα, διαπιστώνουμε ότι η μεγάλη πλειονότητα των κατοίκων της χώρας ζει σε δύο μεγάλες πόλεις, την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, οι οποίες συγκεντρώνουν σχεδόν το 40% του πληθυσμού. Μόνο στην Αθήνα ζουν σήμερα περίπου τρεις στους δέκα κατοίκους της Ελλάδας. Όσον αφορά τις άλλες πόλεις, λίγες έχουν σημαντικό αριθμό κατοίκων (πάνω από 100.000) και είναι μικρές για τα ευρωπαϊκά δεδομένα. Αυτό συμβαίνει γιατί, όπως είδαμε και στο Μάθημα 18, η Ελλάδα είναι χώρα με πολύ ορεινό έδαφος και λίγες καλλιεργήσιμες πεδιάδες, συνθήκες οι οποίες δεν ευνοούν την ανάπτυξη σημαντικού πληθυσμού και πολλών μεγάλων αστικών κέντρων.

Επίσης, παρατηρώντας την κατανομή των 15 μεγαλύτερων πόλεων στον ελληνικό χώρο, διαπιστώνουμε τα εξής:

34.4 Πειραιάς

34.5 Θεσσαλονίκη

- Η συντριπτική πλειονότητά τους είναι πρωτεύουσες των νομών στους οποίους βρίσκονται. Από τις δύο πόλεις που δεν είναι πρωτεύουσες νομών η μία (Αχαρνές) βρίσκεται πολύ κοντά στην Αθήνα και επηρεάζεται από αυτήν, ενώ η άλλη (Αγρίνιο) είναι τις τελευταίες δεκαετίες το οικονομικό κέντρο του νομού Αιτωλίας και Ακαρνανίας, του οποίου πρωτεύουσα είναι το Μεσολόγγι (η Ιερή Πόλη) για ιστορικούς λόγους. Αξίζει να σημειωθεί ότι το Μεσολόγγι υπήρξε πατρίδα πέντε πρωθυπουργών της χώρας μας.
- Οι περιοχές που συγκεντρώνουν μεγάλο αριθμό κατοίκων είναι αυτές που έχουν χαμηλό υψόμετρο και βρίσκονται κοντά στη θάλασσα. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τις τέσσερις μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις οι τρεις είναι λιμάνια (Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ηράκλειο) και η τέταρτη βρίσκεται πολύ κοντά στη θάλασσα και αποτελεί πολεοδομικό συγκρότημα με το επίγειό της (Αθήνα-Πειραιάς). Λιμάνια είναι συνολικά οι 9 από τις 15 μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις.
- Τις παραθαλάσσιες πόλεις με τον μεγαλύτερο πληθυσμό ακολουθούν οι πόλεις που βρίσκονται σε πεδινές εύφορες εκτάσεις (Λάρισα, Αγρίνιο, Λαμία, Κατερίνη). Στην περίπτωση αυτή η τοπική οικονομία είναι ισχυρή και ο πληθυσμός παραμένει στην περιοχή και αυξάνεται.
- Ανάμεσα στις 15 μεγαλύτερες πόλεις κυριαρχούν όσες βρίσκονται στον ηπειρωτικό κορμό της χώρας, ενώ μόνο τρεις βρίσκονται σε νησιωτικούς νομούς.
- Μόνο μία ορεινή πόλη, τα Ιωάννινα, καταγράφεται στις 15 μεγαλύτερες πόλεις, και αυτό οφείλεται στη μακράιωνη σημαντική παρουσία της στην οικονομική, ιστορική και πολιτιστική ζωή τόσο της περιοχής όπου βρίσκεται όσο και της χώρας.

Στην Ελλάδα η υψηλή αστικοποίηση άρχισε να παρατηρείται μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν γιγαντώθηκε η αστυφιλία, η φυγή δηλαδή από την ύπαιθρο προς τις μεγάλες πόλεις και ιδιαίτερα την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Η αστικοποίηση δε συνδέθηκε στη χώρα μας με τη βιομηχανική επανάσταση, όπως σε άλλες χώρες της Ευρώπης, αλλά είχε κοινωνικοπολιτικά και οικονομικά αίτια.

Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Αθήνα αμέσως μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους ζούσαν μόλις 12.000 άνθρωποι, κυρίως γύρω από την Ακρόπολη, και πολλές από τις σημερινές πυκνοκατοικημένες γειτονιές της ήταν περιβόλια ή απομακρυσμένοι χώροι περιπάτου για τα δεδομένα της εποχής εκείνης. Σήμερα στο πολεοδομικό συγκρότημα της πρωτεύουσας κατοικούν πάνω από τρία εκατομμύρια άνθρωποι και η πυκνότητα του πληθυσμού σε ορισμένες περιοχές της ξεπερνά τους 8.000 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο! Αυτή η τόσο μεγάλη συγκέντρωση κατοίκων στην πρωτεύουσα συνέβη σε δύο χρονικές περιόδους: το 1922, λόγω της μικρασιατικής καταστροφής, και από το 1960 έως το 1980, λόγω της εσωτερικής μετανάστευσης.

Παρομοίως και η Θεσσαλονίκη το χρονικό διάστημα από το 1960 έως το 1980 υπήρξε σημαντικός πόλος έλξης για πολλούς Έλληνες. Σήμερα έχει πληθυσμό που αγγίζει το ένα εκατομμύριο κατοίκους.

Όπως στην Ευρώπη, έτσι και στην Ελλάδα οι μεγάλες πόλεις επηρεάζουν τη ζωή όχι μόνο των κατοίκων τους, αλλά και των κατοίκων γειτονικών περιοχών και των μικρότερων κοντινών πόλεων, αποτελώντας οικονομικά και πολιτιστικά κέντρα. Η βελτίωση των συγκοινωνιακών υποδομών σήμερα επιτρέπει σε κάποιον να εργάζεται στην πρωτεύουσα ενός νομού και να κατοικεί σε έναν μικρότερο, κοντινό με την πρωτεύουσα οικισμό, όπως για παράδειγμα σε κάποιον που εργάζεται στην Αθήνα να κατοικεί στη Χαλκίδα ή στην Κόρινθο.

Οι ελληνικές μεγαλουπόλεις αντιμετωπίζουν στο σύνολό τους σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα, όπως είναι η ρύπανση της ατμόσφαιρας, το κυκλοφοριακό πρόβλημα, η διαχείριση των απορριμμάτων, η άναρχη δόμηση, η νχορύπανση κ.ά., η αντιμετώπιση των οποίων επιβάλλει τόσο τη συνεχή παρέμβαση της πολιτείας όσο και την ενημέρωση, την ευαισθητοποίηση και την ενεργοποίηση του πολίτη για την προστασία του περιβάλλοντος.

34.6 Πάτρα

Επεκτείνω τις γνώσεις μου

Αίγινα, Ναύπλιο, Αθήνα: οι πρωτεύουσες της νεότερης Ελλάδας

Η Αίγινα, το Ναύπλιο και η Αθήνα είναι οι πόλεις που υπήρξαν σε διάφορες χρονικές περιόδους πρωτεύουσες του ελληνικού κράτους από την απελευθέρωσή του το 1828 έως σήμερα.

Η Αίγινα αποτέλεσε προσωρινή πρωτεύουσα από τις αρχές του 1828 έως τις αρχές του 1829. Σ' αυτό το σύντομο διάστημα ιδρύθηκαν στην πόλη, μεταξύ άλλων, η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, Αρχαιολογικό Μουσείο, Ορφανοτροφείο και το πρώτο Νομισματοκοπείο της νεότερης Ελλάδας.

Το Ναύπλιο αποτέλεσε την πρώτη πρωτεύουσα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους από το 1829 έως το 1834. Η Αθήνα ήταν εκείνη την εποχή ένας άσημος οικισμός. Σε πίνακες ξένων περιηγητών εικονίζεται ένα χωριό κτισμένο γύρω από τον λόφο της Ακρόπολης. Ωστόσο, η Αθήνα διατηρούσε πάντα την αίγλη του ονόματός της και έτσι το φθινόπωρο του 1834, μετά από μια επίσκεψη του βασιλιά Όθωνα, η Αθήνα ανακηρύχθηκε πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους. Από τότε άρχισε η ανάπτυξη της πόλης.

Αξιολογώ τι έμαθα

1. Στο κρυπτόλεξο υπάρχουν πέντε από τις μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις. Μπορείς να τις βρεις ψάχνοντας οριζόντια, κάθετα και διαγώνια;
2. Παρατήρησε στον πίνακα 34.1 τις 15 μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις.
  - α. Γιατί μόνο 3 από τις 15 μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις βρίσκονται σε νησιά;
  - β. Γιατί οι 2 από αυτές τις πόλεις βρίσκονται στο ίδιο νησί;
  - γ. Γιατί υπάρχει μία μόνο ορεινή πόλη ανάμεσα στις 15 μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις;

Ι	Φ	Γ	Ε	Ψ	Λ	Η	Ξ	Α	Χ	Α
Α	Ω	Ι	Α	Ε	Α	Γ	Α	Σ	Α	Ρ
Ζ	Δ	Α	Ο	Μ	Ο	Ι	Λ	Ε	Ν	Ο
Χ	Α	Σ	Ν	Λ	Κ	Ρ	Α	Ρ	Ι	Κ
Κ	Η	Θ	Λ	Ν	Ρ	Η	Ρ	Φ	Α	Μ
Ι	Ρ	Ε	Η	Λ	Ι	Δ	Ι	Ρ	Ι	Ε
Ο	Δ	Α	Σ	Ν	Α	Ν	Σ	Ξ	Α	Α
Ε	Η	Ψ	Ξ	Λ	Α	Γ	Α	Σ	Ρ	Π
Ν	Β	Ο	Λ	Ο	Σ	Μ	Λ	Φ	Α	Ο
Φ	Μ	Ζ	Β	Χ	Υ	Ο	Π	Κ	Τ	Θ
Υ	Ξ	Σ	Φ	Σ	Λ	Α	Σ	Κ	Δ	Υ

Σ' αυτό το μάθημα θα μάθω

- Ποιες είναι οι βαλκανικές χώρες.
- Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά στοιχεία των βαλκανικών χωρών.

Λέξεις-κλειδιά

- Βαλκανική Χερσόνησος • Αίμος • Βαλκάνια • Βαλκανικές χώρες • Βαλκανικές θρησκείες • Βαλκανικές γλώσσες.

Συνεργάζομαι στην τάξη

- Εργαστείτε ανά ομάδες. Συγκεντρώστε πληροφορίες για τις χώρες της Βαλκανικής Χερσονήσου στην οποία βρίσκεται και η Ελλάδα.
  - Παρατηρήστε στον γεωμορφολογικό χάρτη της Ευρώπης τον χώρο των Βαλκανίων. Το ανάγλυφο είναι κυρίως πεδινό ή ορεινό;
  - Μελετήστε τα στοιχεία των πινάκων 25.3 και 35.1 και απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν:
    - Πόσες είναι οι βαλκανικές χώρες;
    - Οι βαλκανικές χώρες είναι αραιοκατοικημένες ή πυκνοκατοικημένες σε σχέση με χώρες της δυτικής Ευρώπης (π.χ. τη Γαλλία);
    - Πώς θα χαρακτηρίζατε το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. των περισσότερων βαλκανικών χωρών σε σχέση με αυτό των χωρών της δυτικής Ευρώπης (π.χ. της Γερμανίας): παραπλήσιο, σημαντικά χαμηλότερο ή σημαντικά υψηλότερο;
    - Ποια βαλκανική χώρα έχει το υψηλότερο κατά κεφαλήν Α.Ε.Π.;

Χώρα	Πρωτεύουσα	Πληθυσμός	Έκταση (τετρ. χλμ.)	Πυκνότη. πληθ. (κάτ./τετρ. χλμ.)	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σε \$)
Αλβανία	Τίρανα	3.874.000	28.748	135	5.500
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	Σαράγεβο	4.552.200	51.129	89	6.600
Βουλγαρία	Σόφια	7.629.300	110.994	69	11.800
Ελλάδα	Αθήνα	11.171.000	132.957	85	30.500
Κροατία	Ζάγκρεμπ	4.442.800	56.538	79	15.500
Μαυροβούνιο	Ποντγκόριτσα	631.000	14.026	45	3.800
Π.Γ.Δ.Μ.	Σκόπια	2.038.500	25.713	79	8.400
Ρουμανία*	Βουκουρέστι	21.565.200	237.500	91	11.100
Σερβία	Βελιγράδι	10.150.300	88.361	115	7.700
Σλοβενία*	Λιουμπλιάνα	2.010.400	20.253	99	27.300
Τουρκία**	Άγκυρα	8.500.000 (73.427.000)	23.623 (780.580)	360 (94)	9.400

35.1 Οι βαλκανικές χώρες το 2006

(*Η Ρουμανία και η Σλοβενία βρίσκονται στα όρια της Βαλκανικής Χερσονήσου με την υπόλοιπη Ευρώπη. ** Το μεγαλύτερο τμήμα της Τουρκίας βρίσκεται στην ασιατική ήπειρο. Ευρωπαϊκό έδαφος αποτελούν τα 23.623 τετρ. χλμ., με 8.500.000 περίπου κατοίκους.)

- Παρατηρήστε τους χάρτες 25.1, 32.1 και 32.2 και απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν:
    - Σε ποια γλωσσική ομάδα ανήκουν οι περισσότερες βαλκανικές γλώσσες;
    - Ποιο θρήσκευμα επικρατεί στις περισσότερες βαλκανικές χώρες;
  - Παρατηρήστε την εικόνα 26.2 και απαντήστε στις ακόλουθες ερωτήσεις:
    - Πόσες και ποιες βαλκανικές χώρες ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση;
    - Ποια βαλκανική χώρα είναι το παλαιότερο μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης;
2. Παρουσιάστε με συντομία στην τάξη τα αποτελέσματα των παρατηρήσεών σας.

Μελετώ στο σπίτι

Η Βαλκανική Χερσόνησος είναι η ανατολικότερη από τις τρεις χερσονήσους της νότιας Ευρώπης και βρίσκεται στα όρια συνάντησης της ηπείρου με την Ασία. Βρέχεται ανατολικά από τη Μαύρη Θάλασσα (Εύξεινο Πόντο) και τη Θάλασσα του Μαρμαρά (Προποντίδα), νοτιοανατολικά από το Αιγαίο Πέλαγος, νοτιοδυτικά από το Ιόνιο Πέλαγος και δυτικά από την Αδριατική Θάλασσα. Στα βόρεια συνδέεται με τον ηπειρωτικό κορμό της Ευρώπης σε μήκος 1.200 χιλιομέτρων περίπου, αλλά τα όρια της χερσονήσου εκεί είναι σχετικά ακαθόριστα, αφού δεν υπάρχει ένα σαφές γεωμορφολογικό διαχωριστικό χαρακτηριστικό, όπως μια οροσειρά (π.χ. τα Πυρηναία στην Ιβηρική Χερσόνησο). Έτσι, τα βόρεια σύνορα της Βαλκανικής Χερσονήσου καθορίζονται συμβατικά και, γενικά, θεωρείται ότι ευθυγραμμίζονται με τη γραμμή των ποταμών Σάβου και Δούναβη. Εξάλλου, αυτό το όριο δικαιολογείται και ιστορικά, αφού η περιοχή που περιλαμβάνεται σ' αυτό (στο μεγαλύτερο μέρος της και μαζί με τη Ρουμανία) αποτελούσε το ευρωπαϊκό τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τα τέλη του 15ου έως τον 19ο αιώνα.

Η Βαλκανική είναι ορεινή χερσόνησος, με πλούσιο κατακόρυφο διαμελισμό. Πήρε την ονομασία της από τη μεγάλη ομώνυμη οροσειρά που βρίσκεται στη Βουλγαρία, τα Βαλκάνια (Αίμος). Άλλες οροσειρές της χερσονήσου είναι οι Δειναρικές Άλπεις, η Πίν-

δος και η Ροδόπη, ενώ στο βόρειο τμήμα της εκτείνονται τα Καρπάθια. Οι πεδιάδες είναι σχετικά λίγες, με σημαντικότερη την πεδιάδα της Βλαχίας κατά μήκος της ροής του Δούναβη, στα σύνορα Βουλγαρίας-Ρουμανίας.

Πλούσιος είναι και ο οριζόντιος διαμελισμός της Βαλκανικής Χερσονήσου, που περιλαμβάνει, εκτός των άλλων, χιλιάδες νησιά στο Αιγαίο, στο Ιόνιο και στην Αδριατική (δαλματικές ακτές).

Στη Βαλκανική Χερσονήσο βρίσκονται οι εξής χώρες: Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Ελλάδα, Κροατία, Μαυροβούνιο, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (Π.Γ.Δ.Μ.), Ρουμανία, Σερβία, Σλοβενία και Τουρκία (το ευρωπαϊκό της τμήμα, η Ανατολική Θράκη).

Μελετώντας σχετικούς χάρτες και στατιστικά στοιχεία, εύκολα διαπιστώνεται ότι:

- Οι βαλκανικές χώρες είναι μικρές σε έκταση και σε πληθυσμό και πιο αραιοκατοικημένες σε σχέση με τις χώρες της δυτικής Ευρώπης.
- Άλλες σε μικρότερο και άλλες σε μεγαλύτερο βαθμό αντιμετωπίζουν δημογραφικό πρόβλημα. Εξαιρούνται η Αλβανία και η Τουρκία.
- Υπάρχει εθνική, γλωσσική και θρησκευτική ανομοιομορφία στα Βαλκάνια σε σχέση με τις άλλες χερσονήσους της Ευρώπης και με την ίδια την Ευρώπη συνολικά. Βέβαια, οι γλώσσες αρκετών βαλκανικών χωρών ανήκουν στη σλαβική οικογένεια, υπάρχουν ωστόσο αρκετές διαφορετικές εθνικές γλώσσες (π.χ. ελληνική, αλβανική, τουρκική, ρουμανική). Όσον αφορά το θρήσκευμα, στις έξι από τις βαλκανικές χώρες επικρατεί η ορθοδοξία, ενώ εδώ βρίσκονται οι μόνες ευρωπαϊκές χώρες στις οποίες επικρατεί ο μωαμεθανισμός (Τουρκία, Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη). Στις βορειοδυτικές βαλκανικές χώρες, οι οποίες βρίσκονται εγγύτερα στον ηπειρωτικό κορμό της Ευρώπης, επικρατεί ο καθολικισμός (Κροατία, Σλοβενία).
- Η οικονομία αρκετών βαλκανικών χωρών είναι λιγότερο αναπτυγμένη από αυτήν των χωρών της δυτικής Ευρώπης, με αποτέλεσμα το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. των βαλκανικών λαών να απέχει σημαντικά από αυτό των Δυτικοευρωπαίων. Εξαιρέση αποτελεί η οικονομία της Ελλάδας και της Σλοβενίας.

Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτών των χαρακτηριστικών των βαλκανικών χωρών έχουν διαδραματίσει πολλοί παράγοντες, όπως:

- Η στρατηγική θέση της Βαλκανικής Χερσονήσου. Στο νοτιοανατολικό άκρο της Ευρώπης και πολύ κοντά στην Ασία και στην Αφρική, αποτέλεσε πέρασμα κατά τις μετακινήσεις των λαών στην περιοχή (Σλάβοι, Τούρκοι κ.ά.).
- Η συγκέντρωση πολλών εθνοτήτων σε έναν περιορισμένο γεωγραφικό χώρο.
- Η ορεινή γεωμορφολογία της περιοχής. Το ανάγλυφο είναι κυρίως ορεινό, με λιγοστές πεδινές καλλιεργούμενες εκτάσεις και λίγα μόνο περάσματα ανάμεσα στα ψηλά βουνά (π.χ. κοιλάδα Αξιού στα σύνορα Ελλάδας-Π.Γ.Δ.Μ.). Έτσι, οι γεωργικές και οι κτηνοτροφικές δραστηριότητες σ' αυτό το δύσκολο τοπίο δεν ήταν παλαιότερα αρκετά παραγωγικές και δε βοηθούσαν την ανάπτυξη της οικονομίας, όπως σε άλλες περιοχές της Ευρώπης όπου κυριαρχούν οι πεδιάδες (π.χ. Ολλανδία, Γαλλία κ.ά.). Το ανάγλυφο καθορίζει την κατανομή του πληθυσμού στα Βαλκάνια, αφού οι περισσότεροι άνθρωποι ζουν στις κοιλάδες των ποταμών και στις μικρές πεδινές εκτάσεις, ενώ τα ορεινά είναι αραιοκατοικημένα.
- Τα ιστορικά γεγονότα που έχουν διαδραματιστεί στα Βαλκάνια τα τελευταία 200 χρόνια, ως αποτέλεσμα της εθνικής, γλωσσικής και θρησκευτικής ανομοιομορφίας της χερσονήσου. Κατά τον 19ο αιώνα οι περισσότεροι βαλκανικοί λαοί, ανάμεσά τους και οι Έλληνες, απέκτησαν με αιματηρούς απελευθερωτικούς πολέμους την ανεξαρτησία τους από τον τουρκικό ζυγό (όταν άλλοι ευρωπαϊκοί λαοί ανέπτυσαν αλματωδώς το εμπόριο και τη βιομηχανία τους). Κατά τον 20ό αιώνα οι κάτοικοι της χερσονήσου υπέφεραν από δύο βαλκανικούς και δύο παγκόσμιους πο-

35.2 Τοπίο στη Ρουμανία

35.3 Σλοβενία: Λιουμπλιάνα

35.4 Κροατία: Ντουμπρόβνικ

35.5 Ελλάδα: Ναύπλιο

λέμους, με οδυνηρές συνέπειες σε ανθρώπινα θύματα και οικονομικές καταστροφές. Ακόμη και στο τέλος του 20ού αιώνα, όταν σε όλη την υπόλοιπη Ευρώπη επικρατούσε από δεκαετίες η ειρήνη, στη Γιουγκοσλαβία (βαλκανική χώρα η οποία δεν υφίσταται σήμερα ως ενιαίο κράτος) ξεσπούσε πόλεμος. Η διάσπαση της ενιαίας μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 Γιουγκοσλαβίας είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία, από το 1991 έως το 2006, έξι νέων κρατών στην περιοχή (της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, της Κροατίας, της Π.Γ.Δ.Μ., της Σερβίας, της Σλοβενίας και του Μαυροβουνίου).

- Τα κοινωνικά-πολιτικά γεγονότα που συνέβησαν στη Βαλκανική Χερσόνησο τα τελευταία 60 χρόνια. Για αρκετές δεκαετίες (από τη λήξη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, το 1945, έως το 1990) οι βαλκανικές χώρες ήταν ενταγμένες σε αντίπαλους στρατιωτικούς συνασπισμούς, με αποτέλεσμα στις σχέσεις τους να επικρατεί κλίμα καχυποψίας. Η κατάρρευση, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, των καθεστώτων που επικρατούσαν έως τότε στις περισσότερες χώρες της περιοχής (Βουλγαρία, Ρουμανία, Αλβανία) προκάλεσε σοβαρή πτώση του βιοτικού επιπέδου και ανάγκασε σημαντικό αριθμό κατοίκων αυτών των χωρών να μεταναστεύσει.

Η ελληνική παρουσία στα Βαλκάνια υπήρξε, από την αρχαιότητα ακόμη, ιδιαίτερα σημαντική. Έλληνες αποίκισαν ήδη από τον 8ο π.Χ. αιώνα αρκετά σημεία των δυτικών παραλίων της Μαύρης Θάλασσας (Ίστρος, Μεσημβρία κ.ά.), και την Αδριατική (Επίδαμνος, Απολλωνία κ.ά.), μεταφέροντας μαζί με τις εμπορικές δραστηριότητες και τον ελληνικό πολιτισμό στην περιοχή.

Σήμερα η Ελλάδα είναι η ισχυρότερη οικονομικά χώρα της χερσονήσου και αποτελεί το παλαιότερο βαλκανικό μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Άλλες βαλκανικές χώρες που ανήκουν στην Ε.Ε. είναι η Σλοβενία, που εντάχθηκε το 2004, και η Βουλγαρία και Ρουμανία, που εντάχθηκαν το 2007. Βασικός στόχος όσων βαλκανικών χωρών δε συμμετέχουν ήδη στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η ένταξή τους σ' αυτήν.

Επεκτείνω τις γνώσεις μου

Έβρος: ο μεγάλος βαλκανικός ποταμός που ενώνει τρεις χώρες

Έβρος, Μαρίτσα, Μέριτς: τρεις ονομασίες για το ίδιο ποτάμι, τον Έβρο, που πηγάζει από την οροσειρά Ρίλα της Βουλγαρίας, όπου βρίσκεται η ψηλότερη κορυφή των Βαλκανίων (Μουσαλά, 2.925 μέτρα). Αρχικά ο Έβρος κυλά προς τα ανατολικά, μέσα σε μια χαμηλή κοιλάδα μήκους 200 περίπου χιλιομέτρων, και μετά στρίβει νοτιοανατολικά και φτάνει κοντά στο ελληνικό χωριό Ορμένιο, το βορειότερο χωριό της χώρας μας. Για 15 χιλιόμετρα είναι το σύνορό μας με τη Βουλγαρία, ενώ, στρεφόμενος στη συνέχεια νότια, αποτελεί το σύνορό μας με την Τουρκία για 215 χιλιόμετρα, πριν εκβάλει στο Θρακικό Πέλαγος, όπου σχηματίζει το περίφημο για την εκπληκτική ομορφιά του Δέλτα. Στις όχθες του είναι χτισμένες πολλές και γνωστές πόλεις και κωμοπόλεις, όπως η Φιλιππούπολη (Πλόβντιβ), χτισμένη από τον Φίλιππο, το Διδυμότειχο, παλαιά πρωτεύουσα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, το Σουφλί του μεταξιού, η Βήρα (Φέρες) των Βυζαντινών, αλλά και η καινούρια πόλη Νέα Ορεστιάδα. Παραπόταμοί του είναι ο Τούντζας στη Βουλγαρία, ο Άρδας στην Ελλάδα και ο Εργίνης στην Τουρκία. Ο Έβρος είναι ευεργέτης όλων των ανθρώπων που ζουν στην κοιλάδα του, αφού ποτίζει τα χωράφια τους, γεμίζει τους υπόγειους ταμειευτήρες νερού, δίνει ψάρια στους ψαράδες του, αλλά, όταν πλημμυρίζει, προκαλεί καταστροφές.

Αξιολογώ τι έμαθα

1. Με τη βοήθεια των χαρτών 32.1 και 32.2 συμπλήρωσε τον πίνακα που ακολουθεί, σύμφωνα με την υπόδειξη:

Βαλκανική χώρα	Κύρια θρησκεία	Κύρια γλώσσα ή γλωσσική ομάδα
Αλβανία	Μωαμεθανισμός	Αλβανική
Βοσνία-Ερζεγοβίνη		
Βουλγαρία		
Ελλάδα		
Κροατία		
Μαυροβούνιο		
Π.Γ.Δ.Μ.		
Ρουμανία		
Σερβία		
Σλοβενία		
Τουρκία		

2. Αντιστοίχισε τις βαλκανικές χώρες (1η στήλη) με τις πρωτεύουσές τους (2η στήλη):

1. Αλβανία	α. Ζάγκρεμπ
2. Κροατία	β. Ποντγκόριτσα
3. Σερβία	γ. Σόφια
4. Βουλγαρία	δ. Βελιγράδι
5. Σλοβενία	ε. Σκόπια
6. Βοσνία-Ερζεγοβίνη	στ. Άγκυρα
7. Π.Γ.Δ.Μ.	ζ. Βουκουρέστι
8. Ελλάδα	η. Σαράγεβο
9. Ρουμανία	θ. Αθήνα
10. Τουρκία	ι. Λιουμπλιάνα
11. Μαυροβούνιο	ια. Τίρανα

Σ' αυτό το μάθημα θα μάθω

- Ποιες είναι οι γειτονικές μας χώρες στα Βαλκάνια.
- Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά στοιχεία τους.
- Για τις σχέσεις της χώρας μας με τους γείτονές της.

Λέξεις-κλειδιά

- φυσικά σύνορα
- οικονομική βοήθεια
- επενδύσεις
- μετανάστευση.

Συνεργάζομαι στην τάξη

- Εργαστείτε ανά ομάδες. Αφού μελετήσετε τον πολιτικό χάρτη της Ευρώπης (εικόνα 25.1) και τον πολιτικό χάρτη της Ελλάδας (εικόνα 2.1), απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν και αφορούν τους τέσσερις γείτονές μας στα Βαλκάνια: την Αλβανία, τη Βουλγαρία, την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (Π.Γ.Δ.Μ.) και την Τουρκία.
  - Με ποια ή ποιες από αυτές τις βαλκανικές χώρες έχουμε κοινά σύνορα;
    - Στα βορειοδυτικά; .....
    - Στα βόρεια; .....
    - Στα βορειοανατολικά; .....
    - Στη θάλασσα; .....
  - Με ποια βαλκανική χώρα έχουμε μεγαλύτερο μήκος συνόρων; .....
- Αφού μελετήσετε τον πίνακα 35.1, ταξινομήστε το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. της Ελλάδας και των τεσσάρων γειτονικών της βαλκανικών χωρών, ξεκινώντας από το υψηλότερο και προχωρώντας προς το χαμηλότερο.
  - Διαβάστε το κείμενο που ακολουθεί:

«Η Τουρκία αποτέλεσε το 2005 την 5η σημαντικότερη χώρα-αποδέκτη των ελληνικών προϊόντων... Η Ελλάδα κατατάσσεται στην 4η θέση χωρών των οποίων οι πολίτες επισκέπτονται αυτή τη χώρα. Κατά το 2005, 585.000 Έλληνες επισκέφθηκαν την Τουρκία...»

Η Αλβανία είναι σημαντικός εταίρος για την Ελλάδα στην περιοχή και οι σχέσεις των δύο χωρών χαρακτηρίζονται από στενή συνεργασία σε πολλούς τομείς... Η Ελλάδα υποστηρίζει σταθερά τις προσπάθειες της Αλβανίας για την προσέγγιση στην Ε.Ε. και το ΝΑΤΟ... Η χώρα μας κατατάσσεται στην 1η θέση μεταξύ των ξένων επενδυτών στην Αλβανία... Οι περισσότερες ελληνικές επιχειρήσεις εδρεύουν στα Τίρανα και στην Κορυτσά και έχουν δημιουργήσει περίπου 9.000 θέσεις εργασίας στην Αλβανία...

Οι διπλωματικές σχέσεις Ελλάδας-Βουλγαρίας, που συνήφθησαν το 1880, είναι εξαιρετες και αναπτύσσονται συνεχώς... Η Βουλγαρία αποτελεί σημαντικό εμπορικό εταίρο για την Ελλάδα... Το κατά τα τελευταία έτη ύψος των ελληνικών εξαγωγών στη Βουλγαρία κατατάσσει τη χώρα αυτή ως την 4η σημαντικότερη αγορά παγκοσμίως για την Ελλάδα... Οι ελληνικές επενδύσεις κατά την περίοδο 1992-2004 καταλαμβάνουν τη 2η θέση μεταξύ των ξένων επενδύσεων στη Βουλγαρία...

Η Ελλάδα κατέχει την 1η θέση μεταξύ των ξένων επενδυτών στην Π.Γ.Δ.Μ. την περίοδο των 11 τελευταίων ετών (από το 1995) και έχουν δημιουργηθεί περίπου 20.000 θέσεις εργασίας...»

Ιστοσελίδα Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας, <http://www.mfa.gr>

Μετά τη μελέτη αυτού του κειμένου μπορείτε να υποστηρίξετε με επιχειρήματα την άποψη ότι η παρουσία της χώρας μας στην οικονομική ζωή των περισσότερων γειτονικών μας χωρών είναι πολύ σημαντική;

- Κάθε ομάδα να παρουσιάσει συνοπτικά στην τάξη τα αποτελέσματα της εργασίας της. Κατόπιν συζητήστε όλοι μαζί πώς θα μπορούσε η περιοχή των νότιων Βαλκανίων να προσδεύσει όπως η υπόλοιπη Ευρώπη και ποιες πρέπει να είναι οι σχέσεις μεταξύ των χωρών, προκειμένου να επιτευχθεί αυτή η πρόοδος.

Μελετώ στο σπίτι

Οι γείτονές μας στα Βαλκάνια είναι η Αλβανία, η Βουλγαρία, η Π.Γ.Δ.Μ. και η Τουρκία. Με την Αλβανία συνορεύουμε βόρεια-βορειοδυτικά, με τη Βουλγαρία και την Π.Γ.Δ.Μ. βόρεια και με την Τουρκία ανατολικά. Με την Αλβανία και την Τουρκία, εκτός από ηπειρωτικά, έχουμε και θαλάσσια σύνορα.

Ας γνωρίσουμε περισσότερα για τις γειτονικές βαλκανικές χώρες.

Αλβανία

Η Αλβανία βρίσκεται στα νοτιοδυτικά Βαλκάνια και βρέχεται από την Αδριατική θάλασσα. Πρωτεύουσά της είναι τα Τίρανα. Η έκτασή της είναι 4,5 φορές μικρότερη από αυτήν της Ελλάδας και ο πληθυσμός της σχεδόν ο μισός, με αποτέλεσμα να είναι αρκετά πιο πυκνοκατοικημένη από τη χώρα μας, ενώ σημαντικό ποσοστό του αλβανικού πληθυσμού είναι νεαρής ηλικίας (από 15 ετών και κάτω). Στο νότιο τμήμα της χώρας (Κορυτσά, Αργυρόκαστρο, Άγιοι Σαράντα κ.ά.) ζει σημαντική ελληνική μειονότητα, με δεκάδες χιλιάδες μέλη και πλούσιο ιστορικό παρελθόν. Η οικονομία της Αλβανίας είναι κυρίως αγροτική, αφού στη γεωργία απασχολείται σχεδόν το 60% του ενεργού πληθυσμού, και υπάρχει υψηλή ανεργία. Οι βιομηχανικές δραστηριότητες της χώρας

είναι περιορισμένες, χωρίς τεχνολογική υποδομή, ενώ το σύνολο των συγκοινωνιών της αντιμετωπίζει προβλήματα. Παρ' όλα αυτά, κατά τα τελευταία χρόνια αρχίζει δειλά να αναπτύσσεται στην Αλβανία ο τουρισμός. Οι δύσκολες συνθήκες ζωής οδήγησαν τη δεκαετία του 1990 περισσότερους από ένα εκατομμύριο κατοίκους της στη μετανάστευση, οι περισσότεροι από τους οποίους έχουν εγκατασταθεί στη χώρα μας και στην Ιταλία. Είναι χαρακτηριστικό πως ο ένας στους δύο μετανάστες που βρίσκονται στην Ελλάδα έχει ως χώρα προέλευσης την Αλβανία. Ο λογοτέχνης Ισμαήλ Κανταρέ είναι ο διασημότερος δημιουργός αλβανικής καταγωγής.

36.1 Αλβανία: Τίρανα

36.2 Βουλγαρία: μουσείο στο Γάβροβο

36.3 Πρέσπες: ο Άγιος Αχίλλειος

Βουλγαρία

Η Βουλγαρία βρίσκεται στα νοτιοανατολικά Βαλκάνια και βρέχεται από τη Μαύρη Θάλασσα. Πρωτεύουσά της είναι η Σόφια. Η έκτασή της είναι λίγο μικρότερη από αυτήν της Ελλάδας, ο πληθυσμός της όμως είναι λιγότερος (το 70% του ελληνικού), με αποτέλεσμα η πληθυσμιακή πυκνότητά της να είναι μικρότερη από αυτήν της χώρας μας. Η Βουλγαρία είναι ένα από τα νεότερα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αφού εντάχθηκε σ' αυτήν το 2007. Δύο σημαντικές οροσειρές, αυτές του Αίμου (Βαλκάνια) και της Ρίλα-Ροδόπης, δεσπόζουν στο βουλγαρικό ανάγλυφο, με κατεύθυνση από τα δυτικά προς τα ανατολικά, ανάμεσα στις οποίες υπάρχουν εύφορες κοιλάδες. Εδώ υπάρχει η κοιλάδα των ρόδων, όπου καλλιεργούνται τριανταφυλλίες για το αιθέριο έλαιό τους. Από εδώ επίσης πηγάζει ο Έβρος, ο μεγαλύτερος ποταμός των Βαλκανίων, αλλά και ο Νέστος, ο Στρυμόνας και ο Άρδας, διασυνοριακοί ποταμοί που εκβάλλουν στην Ελλάδα. Μετά το 2000 η οικονομία της χώρας βρίσκεται σε φάση ανάκαμψης. Η Βουλγαρία διαθέτει πλήθος μνημείων και φυσικών καλλονών, γι' αυτό, σε συνδυασμό με τις προσιτές ακόμη τιμές, έχει σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης του τουρισμού της.

Π.Γ.Δ.Μ.

Η Π.Γ.Δ.Μ. βρίσκεται στα νοτιοκεντρικά Βαλκάνια και είναι μια περικόλιση χώρα, αφού δε βρέχεται από θάλασσα. Πρωτεύουσά της είναι τα Σκόπια. Η έκτασή της είναι πέντε φορές μικρότερη από αυτήν της Ελλάδας, όπως και ο πληθυσμός της, με αποτέλεσμα να έχουμε παρόμοια πυκνότητα πληθυσμού. Η Π.Γ.Δ.Μ. είναι μια ορεινή χώρα στη μεγαλύτερη έκτασή της. Ο ποταμός Βαρδάρης (Αξιός) τη διασχίζει από τον βορρά προς τον νότο, σχηματίζοντας την ομώνυμη κοιλάδα, και διαιρεί τη χώρα σε δύο μεγάλους ορεινούς όγκους στα δυτικά και στα ανατολικά του. Η Π.Γ.Δ.Μ. εξαρτάται οικονομικά σε μεγάλο βαθμό από τη χώρα μας. Οι εισαγωγές προϊόντων, στις οποίες βασίζεται αρκετά η οικονομία της, γίνονται κυρίως μέσω του λιμανιού της Θεσσαλονίκης. Η οικονομία της βρίσκεται σε φάση ανάπτυξης και στηρίζεται κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών (επιχειρήσεις, τουρισμός κ.ά.), ενώ η ανεργία είναι υψηλή. Οι κάτοικοί της ανήκουν σε αρκετές διαφορετικές εθνότητες. Οι Αλβανοί, με ποσοστό 25%, αποτελούν τη μεγαλύτερη μειονότητα.

Τουρκία

Η Τουρκία καταλαμβάνει τη χερσόνησο της Μικράς Ασίας και ένα μικρό τμήμα της χερσονήσου των Βαλκανίων. Πρωτεύουσά της είναι η Άγκυρα. Η έκτασή της είναι έξι φορές μεγαλύτερη από αυτήν της Ελλάδας, όπως και ο πληθυσμός της, με αποτέλεσμα να έχει παρόμοια πληθυσμιακή πυκνότητα με αυτήν της χώρας μας. Το ευρωπαϊκό της τμήμα (η Ανατολική Θράκη) είναι πολύ πυκνοκατοικημένο, επειδή σ' αυτό βρίσκεται η Κωνσταντινούπολη, μια μεγαλούπολη με 15 περίπου εκατομμύρια κατοίκους, στενά δεμένη εδώ και αιώνες με τον ελληνισμό και έδρα του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Το ανάγλυφο της Μικράς Ασίας είναι κυρίως ορεινό, στην Ανατολική Θράκη όμως είναι σχεδόν πεδινό. Η οικονομία της Τουρκίας αναπτύχθηκε με γρήγορους ρυθμούς από το 1950 και σήμερα είναι σχετικά εκσυγχρονισμένη. Ο ποιητής Ναζίμ Χικμέτ, ο βραβευμένος συγγραφέας Γιασάρ Κεμάλ, ο μουσικοσυνθέτης Ζιλφί Λιβανελί, ο συγγραφέας Ορχάν Παμούκ, που έχει πάρει Νόμπελ Λογοτεχνίας, είναι ενδεικτικά μερικοί Τούρκοι πνευματικοί δημιουργοί.

36.4 Τουρκία: Κωνσταντινούπολη, ο Βόσπορος

Επεκτείνω τις γνώσεις μου

Πρέσπες, ένα τριεθνές διασυνοριακό πάρκο

«Η Μικρή και η Μεγάλη Πρέσπα αποτελούν λίμνες της χώρας μας. Βρίσκονται στη Μακεδονία, στα σύνορα με την Αλβανία και την Π.Γ.Δ.Μ., χώρες με τις οποίες και μοιραζόμαστε τις δύο λίμνες. Η Μικρή Πρέσπα μοιράζεται ανάμεσα σε Ελλάδα και Αλβανία, ενώ η Μεγάλη Πρέσπα ανάμεσα σε Ελλάδα, Αλβανία και Π.Γ.Δ.Μ.

Η χλωρίδα των Πρεσπών είναι μοναδική. Σ' αυτή τη μικρής έκτασης περιοχή βρίσκουμε να φυτρώνουν πάνω από 1.500 διαφορετικά είδη φυτών. Η οξιά, το έλατο, η βελανιδιά κι ακόμα το νούφαρο, το αγριοκάλαμο, το ψαθί, η ορχιδέα, το λευκό κρίνο αποτελούν δείγματα της πλούσιας ποικιλίας από δέντρα, θάμνους και αγριολούλουδα που συναντάμε εδώ. Η πανίδα επίσης είναι ιδιαίτερα σημαντική. Σχεδόν 20 διαφορετικά είδη ψαριών, απειλούμενα είδη ζώων, όπως ο λύκος και η καφέ αρκούδα, μα πάνω απ' όλα 250 διαφορετικά είδη πουλιών κάνουν τις Πρέσπες έναν μικρό παράδεισο! Εδώ θα συναντήσουμε, μεταξύ πολλών άλλων, την απειλούμενη λαγγόνα, τη σταχτόχνηνα, τη χουλιανομούτα, τη βαλτόπαπια, την αβοκέτα, τον ερωδιό. Κι ακόμα οι λίμνες αποτελούν σημαντικό βιότοπο για τους απειλούμενους αργυροπελεκάνο και ροδοπελεκάνο. Έτσι, δίκαια οι Πρέσπες αποτελούν τη μοναδική προστατευόμενη περιοχή της χώρας μας που έχει κηρυχτεί τόσο εθνικός δρυμός όσο και υγρότοπος Ραμσάρ. Η Εταιρεία Προστασίας Πρεσπών δραστηριοποιείται για την προστασία και ανάδειξη αυτού του σπάνιου τόπου.

Από τις αρχές του 2000 οι Πρέσπες αποτελούν το πρώτο Διασυνοριακό Οικολογικό Πάρκο σε όλη τη Βαλκανική Χερσόνησο! Οι πρωθυπουργοί της Ελλάδας, της Αλβανίας και της Π.Γ.Δ.Μ. υπέγραψαν τη σχετική συμφωνία θεμελιώνοντας μια κοινή προσπάθεια τριών γειτονικών λαών για την προστασία ενός σπουδαίου βιότοπου...»

Άρης Ασλανίδης, Γιώργος Ζαφειρακίδης, Το οικολογικό αλφαβητάρι, εκδ. Πατάκης, 2003

Αξιολογώ τι έμαθα

- Χαρακτήρισε τις παρακάτω προτάσεις με το γράμμα (Σ), αν είναι σωστές, και με το γράμμα (Λ), αν είναι λανθασμένες:
  - Ο Νέστος, ο Στρυμόνας και ο Έβρος είναι διασυνοριακοί ποταμοί και πηγάζουν από τη Βουλγαρία.
  - Το μεγαλύτερο ποσοστό ξένων μεταναστών στη χώρα μας προέρχεται από την Π.Γ.Δ.Μ.
  - Η Ελλάδα είναι η πρώτη χώρα σε επενδύσεις στην Αλβανία και στην Π.Γ.Δ.Μ.
  - Η πληθυσμιακή πυκνότητα της Βουλγαρίας είναι αρκετά μεγαλύτερη από αυτήν της Ελλάδας.
  - Το έδαφος της Π.Γ.Δ.Μ. είναι κυρίως πεδινό, με τον ποταμό Αξιό να διασχίζει την πεδιάδα από βορρά προς νότο.
- Αντιστοίχισε τις γειτονικές μας βαλκανικές χώρες (1η στήλη) με τα γεωμορφολογικά στοιχεία (οροσειρές, όρη, ποτάμια, λίμνες) που αποτελούν φυσικά σύνορα της Ελλάδας με τις χώρες αυτές (2η στήλη). Συμβουλέψου τους κατάλληλους χάρτες.

1. Αλβανία	α. Ποταμός Έβρος
2. Βουλγαρία	β. Όρος Βόρας
3. Π.Γ.Δ.Μ.	γ. Όρος Γράμος
4. Τουρκία	δ. Οροσειρά Ροδόπης

Σ' αυτή
την ενότητα
έμαθα:

- Η Ευρώπη χωρίζεται σε 46 κράτη.
- Η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) είναι μια μεγάλη οικογένεια δημοκρατικών κρατών που ενώνουν τις προσπάθειές τους για την ευημερία των πολιτών τους.
- Σήμερα η Ε.Ε. έχει 27 κράτη-μέλη, ενώ υπάρχουν κι άλλες χώρες που επιθυμούν να γίνουν μέλη της.
  - Η χώρα μας, για την καλύτερη διοίκησή της, διαιρείται σε 13 διοικητικές περιφέρειες και σε 51 νομούς.
  - Οι περισσότεροι κάτοικοι της Ευρώπης ζουν σε αστικές περιοχές, ενώ οι μεγαλουπόλεις της ηπείρου μας είναι σχετικά λίγες.
  - Ο πληθυσμός της Ευρώπης έχει υψηλό βιοτικό επίπεδο, αλλά αντιμετωπίζει σοβαρό δημογραφικό πρόβλημα. Σοβαρό δημογραφικό πρόβλημα αντιμετωπίζει και η Ελλάδα.
  - Τα Βαλκάνια είναι μια ορεινή χερσόνησος, με πλούσια ιστορία, που σήμερα διαιρείται σε 11 κράτη. Ένα από αυτά είναι και η χώρα μας.
  - Οι γείτονές μας στα Βαλκάνια είναι η Αλβανία, η Βουλγαρία, η Π.Γ.Δ.Μ. και η Τουρκία.